

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΓΙΑ

ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ:**

Προκλήσεις και δυνατότητες για την Τοπική Αυτοδιοίκηση

Μελέτη περίπτωσης Κοινωνικής Επιχείρησης

Ονοματεπώνυμο

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΑΝΤΑ

A.M. 3033201605162

Κόρινθος, Μάρτιος 2018

Department of Political Studies and International Relations - University of Peloponnese

Department of Economics - Democritus University of Thrace

Department of Economics - Aristotle University of Thessaloniki

Department of Business Administration - University of Piraeus

**Interuniversity Interdepartmental
Master Program in
«Local and Regional Government and Development»**

**SOCIAL ECONOMY AND SOCIAL ENTREPRENEURSHIP:
Challenges and possibilities for the Local Government
The case study of a Social Enterprise**

Name

ELEFThERIA SANTA

A.M. 3033201605162

Corinth, March 2018

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Εμμανουήλ Σπυριδάκη για τη βοήθεια, την καθοδήγηση, την άμεση πάντα ανταπόκρισή του και πάνω από όλα για την ευγένεια και την υπομονή με την οποία με αντιμετώπισε.

Θα ήταν μεγάλη παράλειψη εκ μέρους μου να μην ευχαριστήσω τους ανθρώπους του ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. «Αρχιπέλαγος» και κυρίως τον κ. Δημήτρη Χονδρό, οι οποίοι με δέχτηκαν με εξαιρετικά καλή πίστη και ευγένεια, προσφέροντας μου πληροφορίες για το τι ποιοι είναι και τι κάνουν. Κυρίως όμως θέλω να τους ευχαριστήσω για την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν και για το ότι με έκαναν να νιώσω χαρούμενη, ικανοποιημένη και δικαιωμένη για την επιλογή μου να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα στη διπλωματική εργασία μου.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ:

Προκλήσεις και δυνατότητες για την Τοπική Αυτοδιοίκηση Μελέτη περίπτωσης Κοινωνικής Επιχείρησης

Σημαντικοί όροι: Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, τοπική ανάπτυξη, κοινωνικό κεφάλαιο, κοινωνικός αποκλεισμός

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό να διερευνήσει το φαινόμενο της Κοινωνικής Οικονομίας ως μίας πλουραλιστικής έννοιας, στους κόλπους της οποίας εντάσσεται η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα. Θα μελετηθεί η λειτουργία και δράση των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, με έμφαση στην εξέταση των δυνατοτήτων και προκλήσεων που αυτές προσφέρουν στην Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Το πρώτο κεφάλαιο αφορά σε εννοιολογικές επισημάνσεις του όρου Κοινωνική Οικονομία και προσέγγιση των αρχών, στόχων και μορφών που την χαρακτηρίζουν.

Το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει την έννοια της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και την ανάδειξή της ως εναλλακτικού σχεδίου αντιμετώπισης των σημερινών προβλημάτων.

Το τρίτο κεφάλαιο τοποθετεί την Κοινωνική Οικονομία ως επιλογή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και παρουσιάζει ευρωπαϊκές εμπειρίες και πρακτικές.

Το τέταρτο κεφάλαιο προσεγγίζει την κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, το ρυθμιστικό πλαίσιο που τη διέπει και τη δράση της την περίοδο της κρίσης, εξετάζοντας παράλληλα το κατά πόσο δύναται να συνεργήσει με την Τοπική Αυτοδιοίκηση για την αντιμετώπιση κρίσιμων οικονομικών και κοινωνικών ζητημάτων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται κοινωνική ποιοτική έρευνα κοινωνικής επιχείρησης.

Το έκτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας.

SOCIAL ECONOMY AND SOCIAL ENTREPRENEURSHIP:

Challenges and possibilities for the Local Government

The case study of a Social Enterprise

Abstract

Key words: Social Economy, Social Entrepreneurship, local development, social capital, social exclusion

The present paper attempts to investigate the phenomenon of Social Economy in a pluralistic sense, wherein Social Entrepreneurship can be included. In this paper we will study the operation and action of social enterprises in Greece, with emphasis on the possibilities and challenges they bring to the Local Government.

Chapter one focuses on the semantics of the concept of Social Entrepreneurship and approaches the principles, goals and forms constituting it.

In chapter two the concept of social entrepreneurship is investigated as well as its emergence into an alternative plan for managing current issues.

Chapter three places Social Economy as an option of the European Union and presents European experiences and practices.

Chapter four approaches social entrepreneurship in Greece, its regulating framework and its action during the crisis, by examining simultaneously whether it is possible to collaborate with the Local Government, in order to deal with crucial financial and social issues.

Chapter five presents the social qualitative research on a social enterprise.

Chapter six includes the conclusions of the present paper.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη

Abstract

Εισαγωγή

Κεφάλαιο 1: Κοινωνική Οικονομία

1.1 Ιστορική παρουσία και εννοιολογικές επισημάνσεις	1
1.2 Αρχές και Χαρακτηριστικά	5
1.3 Σκοποί	6
1.4 Οργανώσεις και τομείς δραστηριότητας	8

Κεφάλαιο 2: Η Κοινωνική επιχειρηματικότητα ως βασικός κορμός της Κοινωνικής Οικονομίας

2.1 «Επιχειρείν» με κοινωνική αξία-Θεωρητικές προσεγγίσεις	12
2.2 Γενικά χαρακτηριστικά και τομείς δράσεις	16
2.3 Ανάδειξη της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας ως εναλλακτικού σχεδίου δράσης	19

Κεφάλαιο 3: Ευρωπαϊκή Πολιτική και Κοινωνική Οικονομία

3.1 Η σημασία της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση	20
3.2 Ευρωπαϊκή εμπειρία και πρακτικές	22

Κεφάλαιο 4: Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα: Παρουσία, Δυναμική και Προοπτικές

4.1 Η παρουσία της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα	26
4.2 Ελληνικό Νομοθετικό πλαίσιο για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα	27
4.3 Εξέλιξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας από το 2011 έως σήμερα	30
4.4 Επίπεδα και δυνητικές μορφές συνεργασίας Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης-Κοινωνικών Επιχειρήσεων	33

Κεφάλαιο 5: Πεδίο της Έρευνας

5.1 Ποιοτική Έρευνα	36
5.2 Μελέτη περίπτωσης κοινωνικής επιχείρησης – ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. «Αρχιπέλαγος»	37
5.2.1 Ταυτότητα	38
5.2.2 Ανθρώπινες εμπειρίες και βιώματα	38
5.2.3 Τα μέλη του συνεταιρισμού - οι εργαζόμενοι	41
5.2.4 Επιχειρηματική Δραστηριότητα	43
5.2.5 Πελάτες	43
5.2.6 Προβλήματα και αδυναμίες	44
5.2.7 Δυνατότητες και προοπτικές συνεργασίας με την Τοπική Αυτοδιοίκηση	45

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα 48

Διαγράμματα και Πίνακες 51

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 52

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 53

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρουσία της Κοινωνικής Οικονομίας σε διεθνές επίπεδο αποτελεί μια πραγματικότητα για πάνω από δύο αιώνες, ωστόσο το τελευταίο διάστημα αποδεικνύεται ως ένα άκρως επίκαιρο θέμα ειδικά για την Ελλάδα, όπου η συνεχιζόμενη εδώ και επτά χρόνια οικονομική κρίση έχει θέσει σε αμφισβήτηση πολλά δεδομένα. Η παρούσα εργασία αποτελεί μια απόπειρα προσέγγισης αυτής της πολυδιάστατης έννοιας, η οποία είτε ως ένα οικονομικό μοντέλο με κοινωνικές συνιστώσες και επιδράσεις είτε ως ένα επιστημονικό ζήτημα έχει αποκτήσει πολλούς θιασώτες και άλλους τόσους επικριτές. Αποτελεί παράδοξο το γεγονός ότι αν και η Ελλάδα διαθέτει μεγάλη παράδοση κοινοτισμού τόσο από την αρχαιότητα όσο και από τα νεότερα χρόνια, τον 20^ο αιώνα το κοινοτικό πνεύμα υποχώρησε σε μεγάλο βαθμό και σήμερα, διανύοντας τη δεύτερη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, η χώρα μας θεωρείται ότι υστερεί σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες ως προς την ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας.

Κεντρικό ερώτημα της εργασίας είναι κατά πόσο οι κοινωνικές επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούν μια εκ των μορφών που έχουν αναδυθεί στο χώρο της Κοινωνικής Οικονομίας, δύνανται να αναδειχθούν ως εργαλείο αντιμετώπισης των αποτελεσμάτων της οικονομικής κρίσης. Το κατά πόσο δηλαδή μπορούν να συμβάλλουν θετικά στην άρση φαινομένων όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός, στην καταπολέμηση της φτώχειας και της ανεργίας, στην παροχή αγαθών και υπηρεσιών σε τομείς που δεν καλύπτονται από τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα και στην ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης. Η έννοια της τοπικής ανάπτυξης μας οδηγεί στο δεύτερο ερώτημα που καλείται να διερευνήσει η παρούσα εργασία και το οποίο αφορά στο ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στη διαδικασία αυτή. Αφού εντοπιστούν τα τυχόν πλεονεκτήματα που προσφέρει η συνεργασία μεταξύ τοπικών αρχών και κοινωνικών επιχειρήσεων, θα διερευνηθούν τα όρια των συνεργειών αυτών καθώς και τα αναμενόμενα αποτελέσματα τους.

Η δομή της εργασίας ακολουθεί την παραγωγική μέθοδο, υπό την έννοια ότι ξεκινά με τη γενικότερη οριοθέτηση της Κοινωνικής Οικονομίας. Συγκεκριμένα, επιχειρείται η καταγραφή κεντρικών εννοιολογικών ζητημάτων γύρω από τη φύση του τομέα και η αποτύπωση των βασικών αρχών και χαρακτηριστικών που τον διέπουν και καθορίζουν τη λειτουργία του. Θα αναφερθούν οι οργανώσεις και οι φορείς που έχουν αναδειχθεί και δραστηριοποιούνται στο πλαίσιο του καθώς και οι στόχοι της Κοινωνικής Οικονομίας, έτσι όπως καθορίζονται με βάση τις τρεις διαστάσεις που τη διακρίνουν: την οικονομική, την κοινωνική και την πολιτική διάσταση.

Εν συνεχεία, θα αναλυθεί μία επιμέρους μορφή της, η κοινωνική επιχειρηματικότητα με έμφαση στα χαρακτηριστικά εκείνα που τη διαφοροποιούν από άλλες οργανώσεις της Κοινωνικής Οικονομίας καθώς και στους τομείς δράσης της.

Στο επόμενο κεφάλαιο, θα παρατεθούν στοιχεία που αφορούν τη δραστηριοποίηση της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρώπη, με αναφορές ενδεικτικά σε χώρες που εκπροσωπούν τα τέσσερα μοντέλα ευρωπαϊκού κοινωνικού κράτους: το Σκανδιναβικό, το Αγγλοσαξωνικό, το Κορποραστικό και το Μεσογειακό. Κεντρικό θέμα του κεφαλαίου προς εξέταση, αποτελεί η αποδοχή και αναγνώριση της Κοινωνικής Οικονομίας από τα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι δράσεις προώθησής της.

Ακολουθεί η εξέταση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 έως και σήμερα. Παρουσιάζεται το νομοθετικό πλαίσιο και οι εξελίξεις που αυτό δημιούργησε αλλά και το υποστηρικτικό σχέδιο δράσης του κράτους για το άμεσο μέλλον. Η εξέταση των επιπέδων και των δυνητικών μορφών συνεργασίας μεταξύ Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και κοινωνικών επιχειρήσεων αποτελεί κεντρικό μέρος του κεφαλαίου.

Εν συνεχεία, παρουσιάζεται η μελέτη περίπτωσης που αφορά στην κοινωνική επιχείρηση «Αρχιπέλαγος» με χρήση ποιοτικής έρευνας. Μέσα από τις συνεντεύξεις με στελέχη και εργαζομένους της επιχείρησης, γίνεται προσπάθεια να σκιαγραφηθεί το πώς λειτουργεί μια κοινωνική επιχείρηση σήμερα, τι επιπτώσεις έχει στη ζωή των ανθρώπων που απασχολούνται σε αυτή και ποια είναι η εμπειρία τους αλλά και η πρόθεσή τους ως προς την ανάπτυξη συνεργειών με φορείς της Αυτοδιοίκησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας εντάσσεται σε ένα ευρύτερο και σύνθετο πλέγμα ανθρωπίνων σχέσεων και δράσεων, με ρίζες που ανάγονται πολλούς αιώνες πριν τη Βιομηχανική Επανάσταση και την εμφάνιση του καπιταλισμού. Η έμφυτη στον άνθρωπο ανάγκη για αλληλοβοήθεια, συνεργασία και αλληλεγγύη, τον οδήγησε στη διαμόρφωση σχέσεων και στην ανάπτυξη μορφών κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης που συμπεριλαμβάνονται στην έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας. (Τσιλίκης, 2016:30) Ήδη από την αρχαιότητα, ο Αριστοτέλης συνέδεσε την οικονομία και την πολιτική με την ηθική, υποτάσσοντας τα δύο πρώτα στο τελευταίο, ενώ η πρακτική του δώρου και η υποχρέωση περί προσφοράς και ανταπόδοσης που οδηγεί σε αμοιβαιότητα και εξάρτηση τα εμπλεκόμενα μέρη, εμφανίστηκε στις προβιομηχανικές ευρωπαϊκές κοινωνίες. (Νικολόπουλος-Καπογιάννης, 2014:49,60-61) Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα εμφανίστηκαν φιλανθρωπικά ιδρύματα, αδελφότητες και νοσοκομεία καθώς και οργανώσεις αλληλοβοήθειας προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες των κοινοτήτων για αντιμετώπιση της φτώχειας με έντονη τη συμμετοχή των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων και της Εκκλησίας. (Γεώργας, κ.α. 2013:24-25)

Ο τομέας έκανε ιδιαίτερα αισθητή την παρουσία του τον 19^ο αιώνα με την αύξηση του αριθμού και της δράσης οργανώσεων όπως συνεταιρισμοί, ενώσεις, σωματεία, εταιρείες αλληλοβοήθειας, σύλλογοι και εργατικά συνδικάτα, στο πλαίσιο του αγώνα επιβίωσης και αντίδρασης στην κοινωνική ανασφάλεια που προκάλεσε η βιομηχανοποίηση και η κυριαρχία της οικονομίας της αγοράς. Χαρακτηριστική ήταν η αναφορά του Καρλ Μαρξ, στην εναρκτήρια ομιλία του σε διεθνές εργατικό συνέδριο το 1864 στο Λονδίνο, στην «οικονομία της εργατικής τάξης», την οποία και επιδοκίμασε ως κριτική ενάντια στον καπιταλισμό. Αργότερα όμως καταδίκασε τους διάφορους συνεταιρισμούς παραγωγής ως διασπαστικά εργαλεία της προλεταριακής ενότητας, εξαιτίας της προοπτικής οι συμμετέχοντες σε αυτούς να αποτελέσουν δυνητικά επιχειρηματίες μικρής εμβέλειας. (Νικολόπουλος-Καπογιάννης, 2014:63-44). Ο Κ. Γεώργας χωρίζει την παρουσία και εξέλιξη της Κοινωνικής Οικονομίας σε τρεις χρονικές φάσεις: από τον 19^ο αιώνα έως και το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, από τα μεταπολεμικά χρόνια έως το τέλος της δεκαετίας του 1970 και από το 1980 έως και σήμερα. (Κώστας, 2014:16)

Η πολυδιάστατη πραγματικότητα του τομέα, ο οποίος ενσωματώνει οπτικές και συνιστώσες που αφορούν στις φιλανθρωπικές πρακτικές και δράσεις, την έννοια του ενεργού πολίτη, τις δομές της κοινωνίας, την ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την καινοτομία και τις νέες μορφές επιχειρηματικότητας, την πρακτική εφαρμογή αρχών και αξιών όπως αυτές της αλληλεγγύης, της ελεύθερης επιλογής και της συνεργασίας, είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία πολλών και διαφορετικών οργανωτικών φορέων και μορφών Κοινωνικής Οικονομίας. Παράλληλα με το ευρύ πεδίο μορφών και δραστηριοτήτων των οργανώσεών της, ευρεία είναι και η κλίμακα των ορισμών και προσεγγίσεων της έννοιας, στο πλαίσιο τόσο της ακαδημαϊκής κοινότητας όσο και της πολιτικής ζωής. (Κώστας, 2014:30) Ο όρος *Κοινωνική Οικονομία* εμφανίστηκε στη βιβλιογραφία για πρώτη φορά το 1830 από τον Charles Dunoyer, γάλλο φιλελεύθερο οικονομολόγο, ο οποίος υποστήριξε την ανάγκη να αντιμετωπιστεί η οικονομία με ηθικά κριτήρια. Το έργο του εντάσσεται στις θεωρητικές προσεγγίσεις μιας σειράς οικονομολόγων του 19^{ου} αιώνα στη Γαλλία, γνωστών ως «σχολή των κοινωνικών οικονομολόγων», οι οποίοι πρέσβευαν ότι ο άνθρωπος και όχι ο πλούτος θα πρέπει να αποτελεί το πραγματικό αντικείμενο των οικονομικών, προωθώντας, σε ένα καθαρά θεωρητικό πλαίσιο και χωρίς εναλλακτικές ή συμπληρωματικές προτάσεις, την ιδέα της συμφιλίωσης μεταξύ ηθικής και οικονομίας. (CIRIEC, 2012:8)

Ωστόσο, ο παραπάνω όρος δεν έτυχε ευρείας χρήσης μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Κάποιοι από τους όρους που χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να περιγράψουν και να σηματοδοτήσουν την έννοια, σύμφωνα με τον Α. Κώστα, ήταν «*τρίτος τομέας*», «*εναλλακτική οικονομία*», «*τρίτο σύστημα*», «*μη κυβερνητικός τομέας*», «*φιλανθρωπικός τομέας*», «*αλληλέγγυα οικονομία*», «*τομέας της κοινωνίας των πολιτών*», «*πλουραλιστική οικονομία*», «*εθελοντικός τομέας*», λέξεις και φράσεις που καταδεικνύουν ιδιαίτερες και συγκεκριμένες πλευρές του φαινομένου και παράλληλα αποτυπώνουν διαφορετικές εμπειρίες και πρακτικές. (Κώστας, 2014:29)

Σύμφωνα με την προσέγγιση του Καρλ Πολάνυι, η Κοινωνική Οικονομία αποτελεί το χώρο όπου η παραγωγική διαδικασία και η διανομή δεν τελούν υπό τον έλεγχο της αγοράς αλλά της κοινωνίας και κατά συνέπεια ορίζεται ως η μη αγοραία οικονομία. (Λιερός, 2012:11) Ο Defourny θεωρεί ότι η Κοινωνική Οικονομία αποσκοπεί στην ικανοποίηση συλλογικών (τόσο οικονομικών όσο και κοινωνικών) αναγκών της τοπικής κοινότητας, μέσω της ανάπτυξης πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων με στόχο την παραγωγή και προσφορά προϊόντων και υπηρεσιών. (Κώστας, 2014:34) Μια κανονιστική προσέγγιση της έννοιας, όπως αυτή διατυπώνεται από τον Κ. Γεώργια τονίζει τον «*προσανατολισμό της προς το κοινό καλό, τη δημοκρατική δομή στη λήψη των αποφάσεων και τον περιορισμό των κερδών*». (Γεώργιας, κ.α. 2013:13)

Οι Τ. Νικολόπουλος και Δ. Καπογιάννης αντιμετωπίζουν την Κοινωνική Οικονομία ως συνιστώσα μιας πληθυντικής οικονομίας, καθώς δραστηριοποιείται ανάμεσα στην αναδιανεμητική λογική του κράτους και την εμπορευματική ταυτότητα της αγοράς. Μέσα από νέες διαδικασίες σε επίπεδο παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης, ο εν λόγω τομέας αναδεικνύει νέα υποκείμενα, τους πολίτες-πρόσωπα, που ενεργοποιούνται εκούσια και συνειδητά για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους ακολουθώντας βασικές αρχές και αξίες. (Νικολόπουλος- Καπογιάννης, 2014:21,23) Υπό αυτό το πρίσμα, η κοινωνική οικονομία συνδέεται με την «κοινωνία των πολιτών», το σύνολο δηλαδή των ομάδων, φορέων και οργανώσεων που αναλαμβάνουν αυθόρμητα πρωτοβουλίες υπέρ του συλλογικού συμφέροντος, καλύπτοντας το κενό ανάμεσα στο κράτος και την αγορά. Η «κοινωνία των πολιτών» αναπτύσσει υπερ-ατομικές και υπερ-οικογενειακές δράσεις που διαμορφώνουν νέες συνθήκες για την κοινωνική, πολιτιστική, οικονομική ζωή των ατόμων και των κοινοτήτων τους (Κώστας, 2014:41).

Η προσέγγιση της έννοιας σε σχέση με τους άλλους δύο φορείς οικονομίας, το κράτος και την αγορά ή αλλιώς το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, προσφέρει τη δυνατότητα ανίχνευσης των μορφών και οργανώσεων της Κοινωνικής Οικονομίας ως ενός νέου οικονομικού και κοινωνικού μοντέλου και συστήματος, με ποιοτικά χαρακτηριστικά και προτάγματα την ισότητα, τη δικαιοσύνη, τη δημοκρατία, το ήθος, τη συλλογικότητα, τη μη εκμετάλλευση και την αυτοδιαχείριση. Δεν θα πρέπει να θεωρούμε πως τα όρια ανάμεσα στους τρεις φορείς οικονομίας είναι απόλυτα ευδιάκριτα και αποσαφηνισμένα, καθώς αρκετές φορές συναντάται αλληλοεπικάλυψη στόχων και πρακτικών. (Ντούλια, 2015:35) Για παράδειγμα, υπάρχουν φορείς Κοινωνικής Οικονομίας που συνδυάζουν την χρηματοδότησή τους από το κράτος μέσω επιχορηγήσεων ή συμβάσεων, από την εμπορευματική χρήση των παραγόμενων εκ μέρους τους προϊόντων ή υπηρεσιών με όρους αγοράς, χωρίς να χάνουν όμως τον κοινωνικό και συνεργατικό χαρακτήρα τους. Εξάλλου η σύνδεση και αλληλεξάρτηση κράτους-αγοράς θεωρούνται δεδομένες, εφόσον οι διαδικασίες της ελεύθερης αγοράς χρειάζονται την λειτουργία ενός ισχυρού κράτους. (Νικολόπουλος-Καπογιάννης, 2014:24) Εντούτοις, η Κοινωνική Οικονομία είναι σε θέση να διαφοροποιηθεί ουσιαστικά, αν αφενός παραμείνει πιστή στις αρχές και αξίες που την διέπουν και αφετέρου αν πραγματώσει και την πολιτική-συμβολική διάστασης της πέραν της οικονομικής και κοινωνικής. Παρά το γεγονός ότι ο τομέας αυτός προήλθε ως αποτέλεσμα του καπιταλισμού, αποτελεί ταυτόχρονα και μια πολιτική και κινηματική διαδικασία αμφισβήτησης του κατεστημένου συστήματος, όπως αυτό έχει οριστεί από το κράτος και τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς, στοχεύοντας όχι στη βίαιη ανατροπή του αλλά στη δυναμική υπέρβασή του. (Νικολόπουλος-Καπογιάννης, 2014:25)

Διάγραμμα 1.1

Πρακτικές της Κοινωνικής Οικονομίας στο σύγχρονο κόσμο.

Πηγή: Pestoff (2004)

Πηγή: Σοφία Αδάμ, *Οδηγός δημιουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων*, πρόσβαση: 10/02/2018

Η αδυναμία καθορισμού ενός καθολικά αποδεκτού ορισμού σχετίζεται με τη δυναμική του φαινομένου, καθώς στην ιστορική του εξέλιξη επηρεάστηκε από τις παραδόσεις αλλά και από το μέγεθος και τη μορφή του κοινωνικού κράτους της εκάστοτε χώρας, όπου αναδύθηκε και υπάρχει. Ουσιαστικά, ο ορισμός της έννοιας της Κοινωνικής Οικονομίας αποτελεί μια ερευνητική διαδικασία εν εξελίξει, για το λόγο ότι επηρεάζεται και προσαρμόζεται στις διαφορετικές συνθήκες που επικρατούν ανά εποχή σε κάθε κράτος και οι οποίες αφορούν στις μορφές οικονομικής ανάπτυξης και πολιτικής κουλτούρας, στη δυναμική της «κοινωνίας των πολιτών», τις κρατικές πολιτικές και τη θέση της εκκλησίας. Ταυτόχρονα αποτελεί μια πραγματικότητα εν κινήσει, μια ενεργητική παρέμβαση που καλείται να αντιμετωπίσει νέες ανάγκες που διαρκώς γεννιούνται, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην τοπική ανάπτυξη (Γεώργιας, κ.α. 2013:14)

Οι ορισμοί που τα τελευταία χρόνια θεωρούνται γενικώς αποδεκτοί στην Ευρώπη προέρχονται από το CIRIEC (Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεργατική Οικονομία) και από το EMES (Ευρωπαϊκό Ερευνητικό Δίκτυο για τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις). Το 2007 το CIRIEC οριοθέτησε σε έκθεσή του την Κοινωνική Οικονομία με τέτοιο τρόπο που να επιτρέπει τη δυνατότητα κατηγοριοποίησης των φορέων της σύμφωνα με το

Ευρωπαϊκό Σύστημα Οικονομικών Λογαριασμών (ΕΣΟΛ 1995), το οποίο εφαρμόζουν όλες οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Τσιλίκης, 2016:59) Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι η Κοινωνική Οικονομία είναι «μια σειρά από ιδιωτικές και τυπικά οργανωμένες επιχειρήσεις, που είναι αυτόνομες ως προς τη λήψη των αποφάσεων και επιτρέπουν την ελεύθερη συμμετοχή ενδιαφερομένων, οι οποίες δημιουργήθηκαν για να καλύψουν τις ανάγκες των μελών τους διαμέσου της αγοράς με την παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών, ασφαλιστικών και χρηματοοικονομικών. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων και η διανομή των κερδών ή πλεονασμάτων δεν συνδέονται άμεσα με το κεφάλαιο ή τις εισφορές των μελών, τα οποία διαθέτουν από μια ψήφο, ή σε κάθε περίπτωση διενεργούνται μέσω δημοκρατικών και συμμετοχικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Επίσης συμπεριλαμβάνει ιδιωτικές, τυπικά δομημένες οργανώσεις που είναι αυτόνομες ως προς τη λήψη αποφάσεων και επιτρέπουν την ελεύθερη συμμετοχή ενδιαφερομένων. Οι οργανώσεις αυτές προσφέρουν μη εμπορευματικές υπηρεσίες σε νοικοκυριά και τα πλεονάσματα των οποίων, στο μέτρο που υφίστανται, δεν επιτρέπεται να τα οικειοποιούνται οι οικονομικοί παράγοντες που τις δημιουργούν, ελέγχουν ή χρηματοδοτούν». (CIRIEC, 2012:14)

Ο ορισμός του EMES κινείται στο πλαίσιο και τη λογική όπως αυτή διατυπώθηκε στην έκθεση του CIRIEC, διακρίνοντας επιπλέον τις δύο διαστάσεις που χαρακτηρίζουν ειδικότερα τις κοινωνικές επιχειρήσεις: την κοινωνική από τη μια και την επιχειρηματική/οικονομική διάσταση από την άλλη. (Τσιλίκης, 2016:60)

Το είδος της προσέγγισης της έννοιας Κοινωνική Οικονομία προσφέρει τη δυνατότητα να εξαχθούν οι αρχές και τα χαρακτηριστικά της και να καθοριστούν οι μορφές με τις οποίες εμφανίζεται. Συγκεκριμένα, η θεσμική προσέγγιση του όρου επιτρέπει μια κατηγοριοποίηση των μορφών κοινωνικής οικονομίας σύμφωνα με το νομικό τους καθεστώς. Η κανονιστική προσέγγιση της έννοιας παραπέμπει στην αποτύπωση των βασικών αρχών και κοινών χαρακτηριστικών που την διέπουν και οδηγεί σε μια εκ νέου ομαδοποίηση με βάση το σκοπό που υπηρετούν. (Ντούλια, 2015:33-34)

1.2 ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Η κανονιστική προσέγγιση της Κοινωνικής Οικονομίας οδηγεί στον καθορισμό μιας σειράς αρχών και χαρακτηριστικών που προσδιορίζουν τη λειτουργία των οργανώσεων της. Η Κοινωνική Οικονομία βασίζεται στις αρχές της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, της δημοκρατίας, της ισότητας, της ελευθερίας, του εθελοντισμού, της προτεραιότητας του ατόμου, της ανεξαρτησίας και αυτονομίας και παράλληλα της συλλογικότητας, της αμοιβαιότητας και της προώθησης της κοινής ωφέλειας (Κώστας,2014:33) . Κατά συνέπεια, οι οργανώσεις της Κοινωνικής Οικονομίας:

- ✓ Δραστηριοποιούνται θέτοντας τις υπηρεσίες τους στην εξυπηρέτηση των μελών τους ή της ευρύτερης κοινότητας πάνω και πέρα από την επιδίωξη κέρδους.
- ✓ Λειτουργούν με βάση τις δημοκρατικές διαδικασίες και την ισότητα, καθώς κάθε μέλος διαθέτει μία ψήφο στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων.
- ✓ Έχουν ανεξάρτητη διοίκηση, διατηρώντας τη διαχειριστική τους αυτονομία από τις δημόσιες αρχές.
- ✓ Αναπτύσσονται, δίνοντας προτεραιότητα στις ανθρώπινες ανάγκες και επιδιώξεις που δεν καλύπτονται από το κράτος και την αγορά.
- ✓ Αξιοποιούν τις δυνατότητες και ικανότητες των ανθρώπων με στόχο την ευημερία τους, η οποία καθορίζεται με γνώμονα όχι τον πλούτο αλλά τη ποιότητα ζωής και την εφαρμογή της αλληλεγγύης και της υπευθυνότητας στις ανθρώπινες σχέσεις.
- ✓ Εφαρμόζουν πρακτικές όπως η περιορισμένη διανομή πλεονασμάτων ή η χρήση τους για δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, η ενδυνάμωση εργαζομένων και μελών, η ενσωμάτωση κοινωνικά αποκλεισμένων τμημάτων του πληθυσμού, η προσπάθεια για δημιουργία σταθερής και συνεχούς απασχόλησης.
- ✓ Αποτελούν ένα ανοιχτό σύστημα στο οποίο η συμμετοχή είναι εθελούσια και προαιρετική και ο στόχος είναι το κοινό συμφέρον.
- ✓ Προωθούν και εθελοντικές δραστηριότητες στη βάση της συλλογικότητας, της ευαισθητοποίησης και των αισθημάτων αλληλεγγύης.
- ✓ Συνδέονται άμεσα με τις τοπικές κοινωνίες ως πρωτοβουλίες «εκ των κάτω» με δράσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα και κινητοποίησης της τοπικής κοινότητας για την κάλυψη τοπικών αναγκών.

1.3 ΣΚΟΠΟΙ

Η εξέταση της έννοιας της Κοινωνικής Οικονομίας και των διαφορετικών προοπτικών που αυτή προσφέρει, επιτρέπει την αποτύπωση της σε τρεις διαστάσεις:

- Την οικονομική της διάσταση, καθώς διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε ζητήματα απασχόλησης, τοπικής ανάπτυξης, εργασιακής ένταξης, προσφοράς υπηρεσιών και παραγωγής αγαθών με ανάληψη οικονομικού κινδύνου και προώθησης καινοτόμων οικονομικών δραστηριοτήτων.
- Την κοινωνική της διάσταση, καθώς συμβάλλει αποφασιστικά στη διατήρηση της συνεκτικότητας του κοινωνικού ιστού, δίνει απαντήσεις σε προβλήματα κοινωνικού

αποκλεισμού, προάγει το συλλογικό και κοινωνικό συμφέρον και δημιουργεί κοινωνικό κεφάλαιο.

- Την πολιτική της διάσταση, καθώς ο δημοκρατικός τρόπος λειτουργίας και λήψης των αποφάσεων καλλιεργεί στους πολίτες την έννοια της συμμετοχικότητας και της ενεργής παρουσίας στο πολιτικό γίνεσθαι, ευνοεί τη δημιουργία αυτόνομων δημοσίων χώρων ή όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Τ. Νικολόπουλος και Δ. Καπογιάννης «προωθεί μια νέα πολιτοφροσύνη (citoyennete) μέσω της δημιουργίας μικρο-δημοσίων ή κοινών χώρων εγγύτητας γύρω από κοινούς στόχους κοινωνικότητας που προέρχονται εκ των κάτω» (Νικολόπουλος-Καπογιάννης, 2014:32)

Οι διαστάσεις αυτές παράλληλα οριοθετούν και τους προς επιδίωξη σκοπούς της, οι οποίοι σε γενικό πλαίσιο και με απλά λόγια δεν είναι άλλοι παρά η διαμόρφωση των όρων για μια καλύτερη ζωή του συνόλου της κοινωνίας. Μιλώντας με επίκαιρους όρους, στοχεύει να αποτελέσει την απάντηση στα προβλήματα και αδιέξοδα που δημιούργησαν η παγκοσμιοποίηση, ο περιορισμός του κοινωνικού κράτους και οι κοινωνικές ανισότητες, η επικράτηση της ατομικότητας και οι νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις που κυριάρχησαν στην οικονομική σκέψη και επηρέασαν τις κρατικές πολιτικές. (Γεώργιας, κ.α.2013: 36-37)

Ειδικότερα, η Κοινωνική Οικονομία στοχεύει στην καταπολέμηση της φτώχειας και της ανεργίας με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, η οποία με τη σειρά της θα οδηγήσει σε αύξηση των εισοδημάτων και ως εκ τούτου τόνωση της κατανάλωσης και διαμόρφωση νέων όρων οικονομικής ανάπτυξης. Στοχεύει στην επάρκεια αγαθών και υπηρεσιών και τον εκσυγχρονισμό των αγορών σε τοπικό επίπεδο και γενικότερα την τοπική ανάπτυξη. (Ντούλια, 2015:39) Παράλληλα, δρα αποφασιστικά στην αντιμετώπιση της λεγόμενης «μαύρης» εργασίας, μετατρέποντας εργασίες όπως π.χ. οι παραδοσιακές οικιακές εργασίες σε νόμιμου τύπου απασχολήσεις. (Κώστας, 2014:36)

Επιδιώκει την κοινωνική συνοχή, δίνοντας τη δυνατότητα απασχόλησης σε ομάδες πληθυσμού που είναι αποκλεισμένες ή απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό (Ντούλια, 2015:39). Οι ομάδες αυτές μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη αφορά σε άτομα με αναπηρίες οποιασδήποτε μορφής (σωματικής, ψυχικής ή νοητικής) αποφυλακισθέντες και ανήλικους παραβάτες, εξαρτημένους ή απεξαρτημένους χρήστες ουσιών, ομάδες δηλαδή ευάλωτων ανθρώπων, των οποίων η κοινωνική και εργασιακή ένταξη εμποδίζεται από ψυχικά και σωματικά αίτια ή έχουν εκδηλώσει παραβατική συμπεριφορά. Η δεύτερη κατηγορία αφορά σε ειδικές ομάδες πληθυσμού αποτελούμενες από άτομα σε μειονεκτική θέση λόγω οικονομικών, κοινωνικών ή πολιτισμικών αιτιών που εμποδίζουν την εργασιακή τους ένταξη όπως π.χ. θύματα ενδοοικογενειακής βίας, μετανάστες και πρόσφυγες, μακροχρόνια άνεργοι, αρχηγοί μονογονεϊκών

οικογενειών κ.ά. (Κώστας,2014:138) Όλοι οι παραπάνω είναι σχεδόν αποκλεισμένοι από την απασχόληση σε φορείς ιδιωτικής οικονομίας ή ευάλωτοι σε καταστάσεις εκμετάλλευσης λόγω των ειδικών τους χαρακτηριστικών. Η προστασία τους από την εφαρμογή της κοινωνικής πολιτικής του κράτους, μέσω προνοιακών κυρίως επιδομάτων, αποτελεί μια προσπάθεια να καλυφθούν οι βιοτικές τους ανάγκες. Ελλοχεύει όμως παράλληλα τον κίνδυνο της αδράνειας, της παθητικοποίησης και της περιθωριοποίησης τους από το οικονομικό και το κοινωνικό γίνεσθαι ή ακόμα και την ανάπτυξη παραβατικών συμπεριφορών, με αποτέλεσμα τη διάρρηξη της συνεκτικότητας του κοινωνικού ιστού. Οι φορείς Κοινωνικής Οικονομίας δύνανται και επιθυμούν να καλύψουν το δημιουργούμενο κενό, μειώνοντας τις ανισότητες, αντιμετωπίζοντας δυναμικά τον κοινωνικό αποκλεισμό και «χτίζοντας» το ζητούμενο κοινωνικό κεφάλαιο. Το κοινωνικό κεφάλαιο, είτε ως «εργαλείο» είτε ως αυτοσκοπός, σχετίζεται με την ανάπτυξη της διαπροσωπικής και συλλογικής εμπιστοσύνης και δέσμευσης και εν τέλει με τη συνοχή της κοινωνίας. (Κώστας, 2014:41)

Οι δημοκρατικές διαδικασίες, η εφαρμογή των αρχών της ισότητας, του εθελοντισμού και της αλληλεγγύης καταδεικνύουν τη στόχευση του τομέα αυτού προς μια κατεύθυνση ενεργοποίησης των πολιτών, δραστηριοποίησης και οργάνωσής τους, με σκοπό την σύμφωνα με τον Κ. Γεώρμα «εμβάθυνση της κοινωνικής δημοκρατίας». (Γεώρμας, κ.α.2013:37)

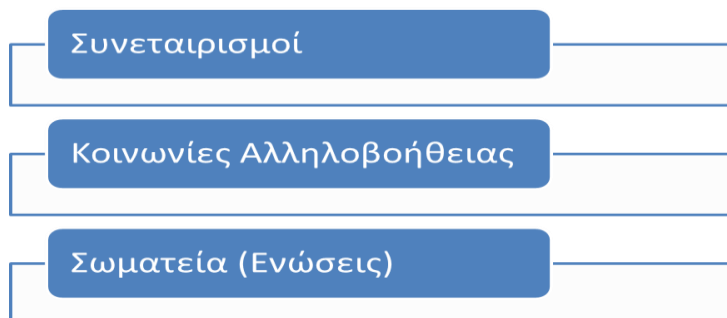
1.4 ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΜΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Οι οργανώσεις που έχουν αναδειχθεί στο πλαίσιο του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας θα πρέπει αρχικά να διακριθούν σε θεσμοθετημένες και άτυπες. Στις πρώτες ανήκουν φορείς των οποίων η λειτουργία υπόκειται σε ένα σαφές νομοθετικό πλαίσιο, έχουν νομική υπόσταση και δραστηριοποιούνται με βάση το καταστατικό τους. Οι δεύτερες αποτελούν αυθόρμητες δράσεις και πρωτοβουλίες πολιτών προερχόμενες «εκ των κάτω», χωρίς νομική υπόσταση και με έντονο κινηματικό χαρακτήρα. Η πρώτη κατηγορία έχει σχέση με τις δημόσιες αρχές, οι οποίες συχνά λειτουργούν παρεμβατικά μέσω της παραχώρησης στους θεσμοθετημένους αυτούς φορείς δικών τους αρμοδιοτήτων όπως π.χ. η πρόνοια. Οι άτυπες μορφές σε πολλές περιπτώσεις ταυτίζονται ιδεολογικά με πολιτικούς χώρους, ωστόσο σχεδόν πάντα διατηρούν την ανεξαρτησία τους έναντι της κεντρικής εξουσίας. (Τσιλίκης, 2016: 65-66)

Σύμφωνα με τη θεσμική προσέγγιση της Κοινωνικής Οικονομίας, οι μορφές και οργανώσεις της μπορούν να διακριθούν σε τρεις γενικές ομάδες : α) Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις β) Κοινωνίες Αλληλοβοήθειας και γ) Σωματεία ή Οργανισμοί (Ενώσεις). (Τσιλίκης, 2016: 62)

Διάγραμμα 1.2

Κατηγορίες Οργανώσεων Κοινωνικής Οικονομίας.

Η Θ. Ντούλια προχωρά στην καταγραφή των φορέων που περιλαμβάνονται στον τομέα αυτό και βάσει του νομικού τους καθεστώτος τους (θεσμική προσέγγιση) και βάσει του σκοπού και των αρχών που υπηρετούν (κανονιστική προσέγγιση) καταλήγοντας σε δύο ομαδοποιήσεις. (Ντούλια, 2015:33-34)

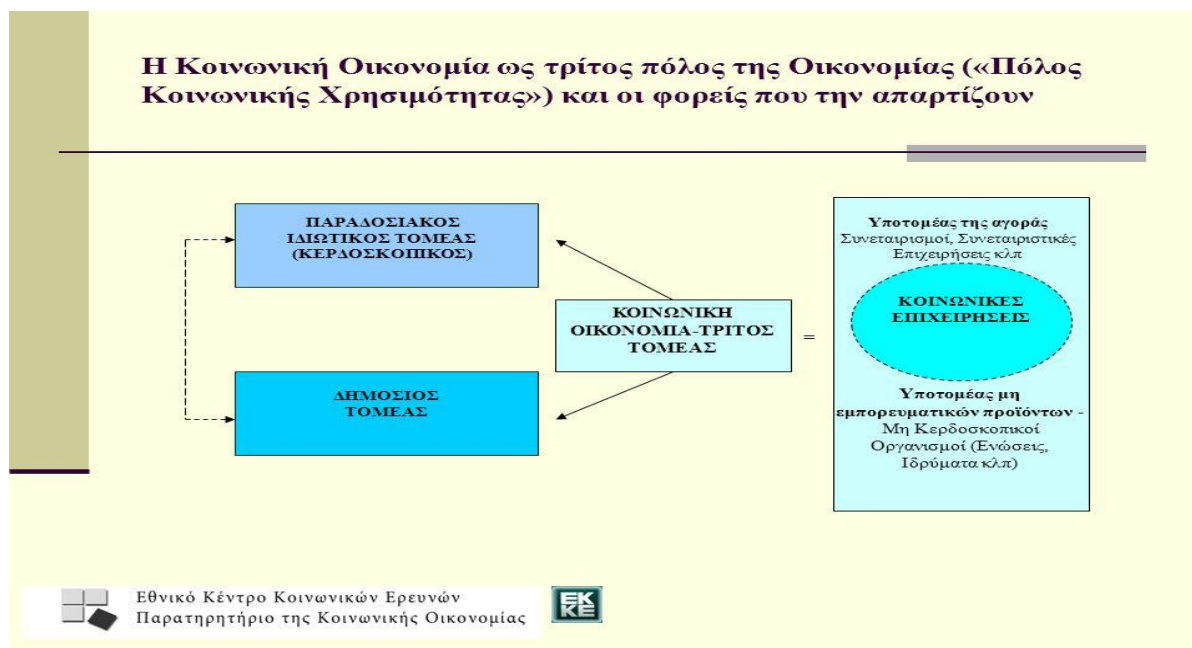
Στην πρώτη ομάδα (βάσει του νομικού τους καθεστώτος τους) περιλαμβάνονται:

- Συνεταιρισμοί
- Εταιρείες ή κοινωνίες Αλληλοβοήθειας
- Σωματεία, ενώσεις, μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί
- Ιδρύματα, φιλανθρωπικές, εθελοντικές και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις
- Ταμεία αλληλασφάλισης και αλληλοβοήθειας
- Μη κερδοσκοπικές παραγωγικές επιχειρήσεις
- Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις
- Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης
- Αναπτυξιακές Συμπράξεις στο πλαίσιο της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Equal και οργανισμοί προώθησης της απασχόλησης (κυρίως σε Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία και Ελλάδα).

Η δεύτερη ομάδα (βάσει του σκοπού) αποτελείται από θεσμοθετημένες αλλά κυρίως από άτυπες οργανώσεις όπως οι τοπικές παραγωγικές δραστηριότητες, οι ενώσεις εθελοντικής εργασίας, οργανώσεις γειτονιάς/υπηρεσίες εγγύτητας, εναλλακτικές και «ηθικές» τράπεζες, Μ.Κ.Ο. παροχής ποικίλων υπηρεσιών, αλληλέγγυα σχήματα και δίκτυα που στηρίζονται σε εθελοντικές πρωτοβουλίες (π.χ. εναλλακτικά παζάρια, αγορές πώλησης προϊόντων χωρίς μεσάζοντες, ηθικό εμπόριο, εναλλακτικά νομίσματα κ.α.).

Διάγραμμα 1.3

Η Κοινωνική Οικονομία ως τρίτος πόλος και οι φορείς που την απαρτίζουν

Πηγή: «Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία στην Ευρώπη και στην Ελλάδα: Βασικά χαρακτηριστικά και θεσμικό πλαίσιο», Δημήτρης Ζιώμας, παρουσίαση στο μάθημα «Θεσμοί Κοινωνικής Ευθύνης και Κοινωνική Αλληλεγγύη», ΠΜΣ Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία-ΕΚΠΑ, πρόσβαση: 10/02/2018

Θα μπορούσε επίσης να ειπωθεί ότι ο τομέας αυτός περιλαμβάνει τόσο φορείς με εμπορευματικές και εγγρήματες δραστηριότητες όσο και μη αγοραίες ή αχρήματες δράσεις, οργανώσεις που επιχορηγούνται από το κράτος ή δεν έχουν καμία σχέση με αυτό και πάντως δεν αφορά μόνο και αποκλειστικά ανθρώπους σε κατάσταση ένδειας ή αποκλεισμού. (Νικολόπουλος-Καπογιάννης, 2014:33-34)

Οι συνεταιρισμοί δραστηριοποιούνται κυρίως στους τομείς της παραγωγής και προώθησης αγροτικών και βιοτεχνικών προϊόντων, του εμπορίου, των τραπεζών και των κοινωνικών υπηρεσιών. Οι εταιρείες αλληλοβοήθειας παρέχουν κατά κύριο λόγο υπηρεσίες σε θέματα ασφάλισης, ιατρικής περίθαλψης και δανεισμού. Οι εθελοντικές οργανώσεις παρέχουν κυρίως υπηρεσίες πρόνοιας και υγείας κυρίως σε ευπαθείς ομάδες όπως παιδιά, ηλικιωμένους και Α.Μ.Ε.Α. Τα σωματεία αναπτύσσουν δραστηριότητες σε θέματα πολιτισμού, αθλητισμού, περιβάλλοντος, εκπαίδευσης, υγείας και πρόνοιας. Τα ιδρύματα στηρίζουν την έρευνα και την καινοτομία, τον πολιτισμό, την υγεία, την εκπαίδευση κ.α.. (Κώστας, 2014:49-50)

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει καταγράψει 17 τομείς δραστηριοτήτων των οργανώσεων της Κοινωνικής Οικονομίας σε τοπικό επίπεδο, οι οποίοι μπορούν να διακριθούν σε τέσσερις κύριες κατηγορίες:

- Βελτίωση της ποιότητας ζωής
- Περιβαλλοντική ανάπτυξη
- Ανάπτυξη πολιτισμού, αθλητισμού και μέσω μαζικής ενημέρωσης
- Ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, επικοινωνίας και πληροφορικής

Στους ανωτέρω τομείς περιλαμβάνονται υπηρεσίες κοινότητας, βελτίωσης συνθηκών στέγασης, κατ' οίκον παροχή υπηρεσιών, διαχείριση αποβλήτων και υδάτων, διατήρηση πολιτιστικής κληρονομιάς και τοπική πολιτιστική ανάπτυξη, εκπαίδευση και έρευνα κ.α. (Ντούλια, 2015:47)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΒΑΣΙΚΟΣ ΚΟΡΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

*Social Enterprise
At the crossroads of market,
public policies and
civil society*

M. Nyssens

2.1 «Επιχειρείν με κοινωνική αξία»-Θεωρητικές προσεγγίσεις

Η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας είναι πλουραλιστική, ενσωματώνοντας στους κόλπους της μια σειρά μορφών και φορέων άτυπων ή μη, με διαφορετικούς ρόλους, οργανωτική δομή και λειτουργία, οι οποίοι ωστόσο στο σύνολό τους διαμορφώνονται από ένα κοινό σύστημα αρχών και αξιών και διακρίνονται για τον ανθρωποκεντρικό τους χαρακτήρα. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποτελούν μέρος της Κοινωνικής Οικονομίας, υπό την έννοια ότι η τελευταία αποτελεί το προσεχές γένος τους (Μητροσύλη, 2007:V). Παράλληλα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν μια σειρά γνωρισμάτων που συνιστούν την ειδοποίησή τους διαφορά σε σχέση με άλλες οργανώσεις του ίδιου τομέα. Η ανάδυσή της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ως εναλλακτικού θεσμού με καινοτόμο διάσταση, ικανού να αντιμετωπίσει τα πολλαπλά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα που δημιούργησαν οι πολιτικές της παραδοσιακής αγοράς εργασίας (Γεώργιας-Στραβοσκούφης, 2013:140), εμφανίστηκε την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα.

Όπως και στην περίπτωση της ευρύτερης έννοιας, έτσι και για την κοινωνική επιχειρηματικότητα έχουν διατυπωθεί και προταθεί πληθώρα προσεγγίσεων και ορισμών χωρίς την ύπαρξη ενός καθολικά αποδεκτού, γεγονός που αναδεικνύει τον υβριδικό της χαρακτήρα και τη δυναμική της συμπεριφορά. Σύμφωνα με τον ορισμό του ΟΟΣΑ¹, ως κοινωνική επιχείρηση ορίζεται «οποιαδήποτε ιδιωτική δραστηριότητα συνδεδεμένη με το δημόσιο συμφέρον, οργανωμένη με επιχειρηματική στρατηγική αλλά που ο κύριος σκοπός της δεν είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους αλλά η επίτευξη συγκεκριμένων οικονομικών και κοινωνικών στόχων και η οποία έχει την

¹ «Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη», διεθνής οργανισμός με στόχο να παρέχει στις κυβερνήσεις των διαφόρων κρατών κοινό πεδίο δράσης σε θέματα ανάπτυξης.

ικανότητα να εισάγει καινοτόμες λύσεις στα προβλήματα του κοινωνικού αποκλεισμού και της ανεργίας. (ΟΟΣΑ, 1999)

Το δίκτυο EMES περιγράφει την κοινωνική επιχείρηση, την οποία θεωρεί υποομάδα της Κοινωνικής Οικονομίας, ως αποτέλεσμα της συλλογικής επιχειρηματικότητας καθοριζόμενη από την οικονομική και κοινωνική της διάσταση παράλληλα με αυτή της διοικητικής της διάρθρωσης. (CIRIEC,2012:24) Στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποδίδει στον όρο το περιεχόμενο ενός φορέα της κοινωνικής οικονομίας, με πρωταρχικό στόχο όχι τη δημιουργία κερδών για τους ιδιοκτήτες ή τους εταίρους της αλλά την ύπαρξη θετικού κοινωνικού αντίκτυπου. Οι δραστηριότητες της αναπτύσσονται στο χώρο της αγοράς, μέσω παροχής αγαθών και υπηρεσιών με τρόπο επιχειρηματικό και καινοτόμο, χρησιμοποιώντας τα κέρδη κυρίως για κοινωνικούς σκοπούς. Τέλος, υπόκειται σε κανόνες υπεύθυνης και διαφανούς διαχείρισης, μέσω της ενθάρρυνσης της συμμετοχής σε αυτήν των εργαζομένων, καταναλωτών και γενικά παραγόντων που επηρεάζονται από τις εμπορικές της δραστηριότητες.

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα δανείζεται από τις επιχειρήσεις της αγοράς το επιχειρηματικό πνεύμα, τον τρόπο λειτουργίας, την προοπτική ανάπτυξης-μεγέθυνσης, (Νικολόπουλος-Καπογιάννης, 2014:57) εμπλουτίζοντας και εξισορροπώντας τα με τα σύγχρονα ηθικά αιτήματα που απορρέουν από την κοινωνία των πολιτών. Η δημιουργία κοινωνικής αξίας μέσα από επιχειρηματικές δραστηριότητες, ο συνδυασμός δηλαδή κοινωνικών στόχων και οικονομικών δράσεων, τοποθετεί τις κοινωνικές επιχειρήσεις απέναντι στις συμβατικές τόσο από άποψη σκοπών όσο και από την πλευρά των συμπεριφορών και επιλογών. Στις πρώτες το αποτέλεσμα από την αποδοτικότητα των εργαζομένων μετασχηματίζεται σε στρατηγική επανεπένδυσης κερδών προς όφελος όχι μόνο του ατόμου αλλά και της κοινωνίας, ενώ στις παραδοσιακές επιχειρήσεις της αγοράς, τα χρηματοοικονομικά οφέλη διανέμονται σε μετόχους και στελέχη της διοίκησης. Στο πλαίσιο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, μπορεί κάποιες επιχειρήσεις να συνδέονται έμμεσα με την προσπάθεια λύσης κοινωνικών προβλημάτων, οι κοινωνικοί επιχειρηματίες όμως ενεργοποιούνται άμεσα στο πλαίσιο καταπολέμησης «της εξελικτικής και επαγγελματικής υστέρησης». Οι πρακτικές σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και η ευθύνη για το περιβάλλον, η δημοκρατική δομή και λειτουργία, η ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρηματικών σχεδίων, η στήριξη, κατάρτιση και απασχόληση μειονεκτούντων εργαζομένων είναι μερικά από τα στοιχεία που διαφοροποιούν τις κοινωνικές επιχειρήσεις από τις συμβατικές. (Στραβοσκούφης-Γεώργιας,2013:140-143)

Ο Defourny τις αντιλαμβάνεται ως μορφώματα, τοποθετημένα ως «γέφυρα» μεταξύ των συνεταιρισμών και του μη κερδοσκοπικού τομέα, τα οποία αναλαμβάνουν οικονομικό ρίσκο σε συνεχείς παραγωγικές διαδικασίες και παράλληλα εστιάζουν στη γενική ωφέλεια (Defourny and Nyssens,2006:8-9)

Διάγραμμα 2.1

Η εμφάνιση νέων οργανωτικών μορφών: Κοινωνικές Επιχειρήσεις /Συνεταιρισμοί

Πηγή: «Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία στην Ευρώπη και στην Ελλάδα: Βασικά χαρακτηριστικά και θεσμικό πλαίσιο», Δημήτρης Ζιώμας, παρουσίαση στο μάθημα «Θεσμοί Κοινωνικής Ευθύνης και Κοινωνική Αλληλεγγύη», ΠΜΣ Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία-ΕΚΠΑ, πρόσβαση:12/02/2018

Πρόκειται για επιχειρήσεις, οι οποίες αναπτύσσουν εμπορική δράση αποσκοπώντας όχι στη μεγιστοποίηση του κέρδους για τα μέλη τους, αλλά στην επίτευξη της οικονομικής τους βιωσιμότητας και παράλληλα στην εκπλήρωση της κοινωνικής τους αποστολής, προσφέροντας αγαθά και υπηρεσίες συλλογικού συμφέροντος και δίνοντας λύσεις εκεί που η παραδοσιακή οικονομία αδυνατεί ή δεν θέλει να εμπλακεί. Ως προς τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, παρατηρείται διαφοροποίηση λόγω του επιχειρησιακού προσανατολισμού και του μεγάλου βαθμού

αυτονομίας τους (Κώστας,2014:53) ή όπως αναφέρουν οι Α. Μωυσίδης-Χ. Τσιλίκης λόγω της «ιδιαίτερης έμφασης που δίνουν στις δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων καθώς και στη διανομή μέρους των κερδών». Η μη διανομή των κερδών εκ μέρους των μη κερδοσκοπικών φορέων λειτουργεί περιοριστικά στο συνεταιριστικό στοιχείο και το γνώρισμα της αλληλοβοήθειας που χαρακτηρίζει τις κοινωνικές επιχειρήσεις. (Μωυσίδης-Τσιλίκης, 2011:6)

Σύμφωνα με τον R. Dart, οι κοινωνικές επιχειρήσεις δημιουργήθηκαν στον αντίποδα των μη κερδοσκοπικών οργανισμών, συνδέονται με τις προσπάθεια αντιμετώπισης των νέο-συντηρητικών πολιτικών και ιδεολογικών αξιών που κυριαρχούν σε πολλά από τα κράτη του ΟΟΣΑ αλλά παράλληλα γίνονται αντιληπτές και ενεργούν υπό όρους εμπορίου και παραγωγής εσόδων (Dart, 2004:411). Διακρίνονται από τις παραδοσιακές μη κερδοσκοπικές, καθώς μετακινούνται από τη βάση υπέρ του κοινωνικού συνόλου σε μια διπλή εστίαση κοινωνικής αποστολής και οικονομικών αποτελεσμάτων, από τις συμβατικά αντιληπτές μη κερδοσκοπικές υπηρεσίες στη χρήση εργαλείων και εννοιών επιχειρησιακού σχεδιασμού και από τις δωρεές και εισφορές μελών και τους κυβερνητικούς πόρους και χρηματοδοτήσεις, στην συχνά αυξημένη προσοχή των προερχόμενων από την ίδια τη δραστηριότητα της επιχείρησης εσόδων και αποδόσεων της επένδυσης (Dart, 2004:415). Ο υβριδικός αυτός χαρακτήρας των κοινωνικών επιχειρήσεων και κατά συνέπεια η ανάδυση και εξέλιξή τους θα μπορούσε να εξεταστεί και να εξηγηθεί υπό την οπτική θεσμικών θεωριών και συγκεκριμένα κάτω από το πρίσμα της νομιμοποίησης τους, ως συστήματα που επηρεάζονται από τα κοινωνικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα στα οποία αναπτύσσονται. Από τα τρία είδη νομιμοποιήσεων κατά τον Suchman, την πρακτική, την ηθική και την γνωσιακή, η δεύτερη, η οποία στηρίζεται στον κανονιστικό τομέα του δέοντος σε σχέση με τους κανόνες του κοινωνικοπολιτικού περιβάλλοντος, προσφέρει την μεγαλύτερη συνάφεια για την εξήγηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Η οπτική της ηθικής νομιμοποίησης στηρίζεται στο ότι εφόσον οι αντιλήψεις, οι κανόνες και οι λύσεις που προτείνει η αγορά έχουν επικρατήσει στην κοινή αντίληψη, οι κοινωνικές επιχειρήσεις νομιμοποιούνται να εναρμονιστούν με την ιδεολογία της επιχειρηματικότητας και όσο θα επεκτείνεται το σύστημα της αγοράς, τόσο πιο πιθανή είναι η διατήρηση και περαιτέρω ανάπτυξη φορέων τέτοιου είδους. (Dart, 2004:418-421)

Η κριτική εξάλλου που ασκείται στον τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στηρίζεται στην εν μέρει εναρμόνισή του με επιχειρηματικές πρακτικές και λειτουργίες, υπό την έννοια ότι συνιστά ένα συμβιβασμό της Κοινωνικής Οικονομίας στους κανόνες του νεοφιλελευθερισμού και ότι αποτελεί δούρειο ίππο για την ενσωμάτωσή της στο σύστημα της αγοράς. Από την άλλη πλευρά, η οικονομική αυτή διάσταση και η εν γένει ύπαρξη των κοινωνικών επιχειρήσεων μπορεί να θεωρηθεί ως η επιβαλλόμενη από τις νέες ανάγκες απάντηση και η εναλλακτική πρόταση στην

υποχώρηση του κράτους πρόνοιας και την κυριαρχία νεοφιλελεύθερων πολιτικών. (Νικολόπουλος-Καπογιάννης, 2014:58-59)

2.2 Γενικά χαρακτηριστικά και τομείς δράσης

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν διέπονται από ένα συγκεκριμένο νομικό καθεστώς. Σε αρχικό στάδιο στην Ευρώπη, τέτοιου τύπου πρωτοβουλίες χρησιμοποίησαν νομικές μορφές όπως π.χ. ενώσεις, ιδρύματα και συνεταιρισμοί, ανάλογα με το εθνικό νομικό σύστημα της εκάστοτε χώρας. Τα τελευταία χρόνια εντάχθηκαν κυρίως στις ειδικές μορφές που δημιουργήθηκαν με βάση τις εθνικές νομοθεσίες. (Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη,2013:31,41)

Βασικό γνώρισμά τους είναι η διευρυμένη συμμετοχή ετέρων στις οργανωτικές τους δομές όπως εργαζόμενοι, εθελοντές, αποδέκτες υπηρεσιών, δημόσιοι ή ιδιωτικοί οργανισμοί στήριξης, προσωπικότητες και τοπικοί φορείς κ.α., φαινόμενο που δεν παρατηρείται συνήθως σε άλλες οργανώσεις της Κοινωνικής Οικονομίας, στις οποίες συνήθως επικρατεί συμμετοχή ομοιογενών κοινωνικών ομάδων. (Μητροσύλη, 2007:22)

Η χρηματοδότησή τους παρουσιάζει επίσης ποικιλομορφία, καθώς συνδυάζουν πόρους που προέρχονται από την επιχειρηματική τους δραστηριότητα στην αγορά, δημόσιες και ιδιωτικές επιχορηγήσεις και μη χρηματικούς πόρους, όπως η εργασία των εθελοντών (Κώστας,2014:53). Η εθελοντική εργασία είναι βασικό στοιχείο του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας και η ύπαρξη της, παράλληλα με αυτή της έμμισθης απασχόλησης, αποδεικνύει την παρουσία της αλληλεγγύης στην κοινωνική επιχειρηματικότητα. Στη Ρουμανία για παράδειγμα, η ρευστότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων προκύπτει κατά κύριο λόγο μέσω κρατικών επιχορηγήσεων και λιγότερο από τις πωλήσεις, ενώ αντίθετα στη Σουηδία, τη Μεγάλη Βρετανία και την Ισπανία τα έσοδα από την πώληση αγαθών ή την αμοιβή για παροχή υπηρεσιών, αποτελούν τη σημαντικότερη πηγή κεφαλαίων, ακολουθούμενα από τις επιχορηγήσεις. (Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη,2013:37)

Για να θεωρηθεί μια επιχείρηση κοινωνική θα πρέπει να πληροί μια σειρά κριτηρίων τόσο κοινωνικού όσο και οικονομικού χαρακτήρα, εφόσον οι φορείς αυτοί επιδιώκουν ταυτόχρονα οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους (Ντούλια, 2015:44), θέτοντας τους πρώτους ως μέσο για την εκπλήρωση των δεύτερων. Στα κοινωνικά χαρακτηριστικά περιλαμβάνονται:

- Πρωτοβουλία ατόμου ή ομάδας πολιτών που μοιράζονται έναν συγκεκριμένο και καθορισμένο σκοπό προς όφελος της κοινωνίας.

- Δημοκρατικό και συμμετοχικό μάνατζμεντ με την εμπλοκή όλων των συμμετεχόντων.
- Εργασιακή ενσωμάτωση ατόμων από ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, φροντίδα για κατάρτιση και αποκατάσταση των εργασιακών τους δεξιοτήτων με στόχο την ανάπτυξη των παραγωγικών και δημιουργικών τους ικανοτήτων.
- Ανάπτυξη εμπιστοσύνης, συνεργασίας και αλληλοϋποστήριξης μεταξύ των απασχολούμενων και της διοίκησης, μεταξύ της επιχείρησης και της τοπικής κοινότητας.
- Προώθηση της εργασιακής ποικιλομορφίας και της ισότητας.
- Χρήση περιουσιακών στοιχείων και πλεονασμάτων προς όφελος της κοινότητας.
- Κάλυψη αναγκών που δεν καλύπτονται από τον ιδιωτικό και δημόσιο φορέα μέσω παραγωγής και διανομής ή παροχής παραδοσιακών ή καινοτόμων αγαθών ή υπηρεσιών.

Τα οικονομικά χαρακτηριστικά αφορούν:

- Επιχειρηματική δραστηριοποίηση σύμφωνα με τους κανόνες και το πλαίσιο της αγοράς.
- Απαίτηση για ένα ελάχιστο επίπεδο αμειβόμενης εργασίας.
- Οικονομική βιωσιμότητα και ανάληψη οικονομικού ρίσκου μέσα από την ανάπτυξη παραγωγικής δραστηριότητας.
- Διανομή πλεονασμάτων περιορισμένης έκτασης.
- Ανάπτυξη δραστηριοτήτων έντασης εργασίας και όχι έντασης κεφαλαίου.
- Υψηλός βαθμός διαχειριστικής αυτονομίας.

Η ύπαρξη επιχειρηματικού σχεδίου δράσης, απαραίτητου για μια εμπορική επιχείρηση, μετατρέπεται στην κοινωνική σε σχέδιο κοινωνικής δράσης, το οποίο απεικονίζει τις αξίες και τους σκοπούς για τους οποίους δημιουργήθηκε και ταυτόχρονα περιχαράκωνει τα χαρακτηριστικά εκείνα που τη θέτουν σε αντιδιαστολή με την εμπορική. (Στραβοσκούφης-Γεώργιας:142-143). Ο κοινωνικός επιχειρηματίας προσδιορίζει ένα σταθερό αλλά άδικο σημείο ισορροπίας που προκαλεί την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό μιας ομάδας ανθρώπων, η οποία δεν είναι σε θέση λόγω οικονομικής και πολιτικής αδυναμίας να παράγει μόνη της τα απαραίτητα γι' αυτήν αγαθά. Εντοπίζει σε αυτό το σημείο τη δυνατότητα για διαμόρφωση μιας πρότασης κοινωνικής αξίας με στόχο την ανατροπή της υπάρχουσας κατάστασης. Τέλος, εργάζεται για τη δημιουργία ενός νέου σημείου ισορροπίας διασφαλίζοντας ένα βελτιωμένο παρόν και ένα αισιόδοξο μέλλον για την ομάδα αυτή και για την κοινωνία γενικότερα. (Κυριακίδου-Σαλαβού, 2014:42-43)

Τα πεδία δράσης τους εμφανίζουν ποικιλομορφία, η οποία εξαρτάται από το βαθμό ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας και των συναφών δημόσιων πολιτικών, της κοινωνίας των πολιτών αλλά και των δομών κοινωνικής χρηματοπιστωτικής αγοράς. Η δυνατότητές που διαθέτουν οι κοινωνικές

επιχειρήσεις οδήγησαν στο να αναπτύξουν αυτές δράση σε πεδία και τομείς, οι οποίοι σε πολλές χώρες θεωρούνταν αποκλειστικό πεδίο του κράτους. (Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη,2013:32,36). Διακρίνονται σε αυτές που προσφέρουν εργασιακή ένταξη και επανένταξη κοινωνικά αποκλεισμένων πληθυσμιακών ομάδων, σε αυτές που παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες καθώς και υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας και σε αυτές που δραστηριοποιούνται σε ζητήματα τοπικής ανάπτυξης (Κώστας:2014,46). Σύμφωνα με στοιχεία του ερευνητικού προγράμματος SELUSI ² το 75% περίπου των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση δραστηριοποιείται σε κοινωνικές υπηρεσίες, απασχόληση και κατάρτιση, περιβάλλον και εκπαίδευση, οικονομική, κοινωνική και κοινοτική ανάπτυξη. (Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη,2013:37)

Πίνακας 2.1

Χαρτογράφηση τομέων δράσης των Κοινωνικών Επιχειρήσεων στην Ευρώπη.

<i>ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΠΕΔΙΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ</i>	
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	16,70%
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ	14,88%
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	14,52%
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	14,34%
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	14,34%
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΤΕΧΝΕΣ, ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	7,08%
ΥΓΕΙΑ	6,90%
ΣΤΕΓΑΣΗ	2,72%
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΩΣΕΙΣ	2,00%
ΝΟΜΙΚΑ, ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	1,63%
ΛΟΙΠΑ	4,72%
ΣΥΝΟΛΟ	100%

Πηγή: Στοιχεία SELUSI, στο «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα-Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη/Τεύχος4,2013

² Το SELUSI είναι ένα ερευνητικό πρόγραμμα, το οποίο χρηματοδοτείται από το 7^ο πρόγραμμα-πλαίσιο της Ευρωπαϊκής επιτροπής για να μελετήσει τις συμπεριφορές στην αγορά και τις αποφάσεις οργανωτικού σχεδιασμού κοινωνικών επιχειρήσεων σε ευρωπαϊκές χώρες. (Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη, 2013,:37)

2.3 Ανάδειξη της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας ως εναλλακτικού σχεδίου δράσης

Η Κοινωνική Οικονομία έχει διαγράψει ήδη μία πορεία ύπαρξης δύο αιώνων και τα τελευταία χρόνια έχει γίνει αντικείμενο οξυμμένης προσοχής, τόσο σε επίπεδο ακαδημαϊκού διαλόγου και διεθνών μελετών όσο και θεσμικών οργάνων, εθνικών νομοθεσιών και κρατικών πολιτικών. Το αυξημένο ενδιαφέρον γι' αυτήν οφείλεται στην έντονη, σε πολλούς, πεποίθηση ότι αποτελεί την εναλλακτική και κυρίως εφικτή πρόταση για την αντιμετώπιση της σωρείας των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων, τα οποία δημιούργησαν η κυριαρχία του καπιταλισμού και των όρων της αγοράς, η παγκοσμιοποίηση και οι νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις.

Οι πολιτικές λιτότητας και ιδιωτικοποιήσεων που υιοθετήθηκαν από πολλές χώρες του ΟΟΣΑ στις προηγούμενες δεκαετίες, τα χαμηλά ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης, ο περιορισμός του κράτους πρόνοιας και η αύξηση της ανεργίας και των ανισοτήτων απέκλεισαν σημαντικά τμήματα της κοινωνίας από αγαθά και υπηρεσίες (Γεώργιας:2013:36-37). Οι δημογραφικές αλλαγές στην Ευρώπη λόγω της γήρανσης του πληθυσμού, δημιούργησαν νέες ανάγκες μέριμνας και η άφιξη τα τελευταία χρόνια ενός τεράστιου αριθμού προσφύγων και μεταναστών που χρήζουν κοινωνικής και οικονομικής ενσωμάτωσης άλλαξε τα υπάρχοντα δεδομένα. Παράλληλα, η εξάντληση των φυσικών πόρων και η κλιματική αλλαγή δημιουργούν έναν επιπλέον κρίσιμο θέμα που απαιτεί άμεση αντίδραση.

Οι υπάρχουσες κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές συνθήκες έχουν θέσει υπό αμφισβήτηση τα επικρατούντα πρότυπα ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό, οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας προβάλλονται ως εργαλείο για σταθερή και βιώσιμη ανάπτυξη, ως μέσο για μια δικαιότερη κατανομή του πλούτου, ως κατάλληλο τρόπο άρσης των διακρίσεων, ως χώρο που τα μειονεκτήματα μετατρέπονται σε συγκριτικά πλεονεκτήματα, ως βήμα για δημοκρατική λειτουργία και έλεγχο, ως απόδειξη ότι η πρωτοβουλία, η αλληλεγγύη, η εθελοντική προσφορά, το συλλογικό όφελος, η ισότητα μπορούν να υπερκεράσουν τον ατομικισμό και τα συμφέροντα του κεφαλαίου.

Τόσο η εξέταση στατιστικών στοιχείων του παρελθόντος όσο και η μελέτη αποτελεσμάτων σύγχρονων εκθέσεων σε ΗΠΑ και Ευρώπη, αποτυπώνουν ότι η Κοινωνική Οικονομία στο σύνολό της και οι κοινωνικές επιχειρήσεις ειδικότερα, αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερη ανθεκτικότητα και αποτελεσματικότητα περιόδους οικονομικής κρίσης σε σχέση με τους δημόσιους οργανισμούς και τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. (Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη,2013:52-53).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

3.1 Η σημασία της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Κοινωνική Οικονομία υπήρξε μια πραγματικότητα στον ευρωπαϊκό χώρο πολύ πριν την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), ασκώντας μεγάλη επίδραση στην πολιτική, κοινωνική και οικονομική ιστορία τόσο στις χώρες της Δυτική Ευρώπης με αναπτυγμένο καπιταλισμό όσο και στις χώρες του πρώην σοσιαλιστικού μοντέλου. (Γεώργιας (Α),2017) Το όραμα για την επίτευξη μιας συνεκτικής οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης που θα μείωνε τις ανισότητες μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, αποτέλεσε τον κατευθυντήριο άξονα όλων των ενεργειών και πράξεων που έχουν οδηγήσει στην ευρωπαϊκή ενοποίηση. Οι παραπάνω στόχοι σύμφωνα με παραδοχή των ίδιων των οργάνων της Ε.Ε. *«δεν θα μπορούσαν να γίνουν κατανοητοί δίχως να υπολογιστεί η ανάγκη-παρούσα ήδη από την αρχή-σχεδιασμού και εφαρμογής ενός προτύπου βασισμένου, πέρα από την οικονομική και στην κοινωνική αλληλεγγύη και ενοποίηση»*, προτύπου το οποίο προκύπτει από την αναγνώριση της μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας της συλλογικής δράσης έναντι της ατομικής, τη συνειδητοποίηση της προσφοράς όλων των τμημάτων της κοινωνίας και τη σημασία του κοινωνικού χαρακτήρα της ανάπτυξης (Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη,2013:11)

Στη δεκαετία του 1990, η Ευρωπαϊκή Ένωση αρχίζει να δείχνει μεγάλο ενδιαφέρον για την Κοινωνική Οικονομία και τις οργανώσεις της (Κώστας,2014:62), αποδεχόμενη την παρουσία της σε όλους τους τομείς οικονομικών δραστηριοτήτων, από το τραπεζικό σύστημα και την αγροτική παραγωγή έως τις υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας, την εκπαίδευση και την περιβαλλοντική ανάπλαση (Γεώργιας, (Α) 2017:4). Το Ευρωκοινοβούλιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) έχουν αναπτύξει σημαντικές πρωτοβουλίες και πολιτικές για την στήριξη και την προώθηση της Κοινωνικής Οικονομίας. Σημαντικό βήμα για την αναγνώριση του τομέα σε θεσμικό επίπεδο έγινε το 1989 με την έκδοση εγγράφου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο *«Επιχειρήσεις στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας: Μια αγορά χωρίς σύνορα για την Ευρώπη»* και την δημιουργία Μονάδας Κοινωνικής Οικονομίας της Γενικής Γραμματείας Επιχειρήσεων. Δέκα χρόνια αργότερα ξεκίνησε η λειτουργία της CEP-CMAF (Ευρωπαϊκή Μόνιμη Σύνοδος Συνεταιρισμών, Αμοιβαίων Κοινωνιών, Ενώσεων και Ιδρυμάτων), η οποία μετονομάστηκε το 2008 σε Social Economy Europe. Σε οδηγία του το 1999, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υπέδειξε στα κράτη μέλη τη λήψη μέτρων με στόχο τη δημιουργία ευκαιριών εργασίας στην Κοινωνική Οικονομία. (Κώστας,2014:62-65)

Ο στρατηγικός στόχος στην ατζέντα της Λισσαβόνας το 2000 για μια Ευρώπη περισσότερο ανταγωνιστική, δυναμική και ικανή για την επίτευξη αειφόρου οικονομικής ανάπτυξης, με καλύτερες θέσεις εργασίας και κοινωνική συνοχή, θεωρήθηκε από τους ηγέτες επιτευκτός με την επικαιροποίηση των μέχρι τότε χρησιμοποιούμενων εργαλείων. Η οικονομική κρίση που παρουσιάστηκε μετά το 2005, απέδειξε ότι τα εργαλεία αυτά δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθούν επαρκώς στη στήριξη του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου οικονομικής ανάπτυξης. Αποτέλεσμα τούτου ήταν η εκ νέου εξέταση του ιδρυτικού κοινωνικού συμφώνου, με βάση τις τρέχουσες εξελίξεις της παγκόσμιας οικονομίας και η υιοθέτηση της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». (Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη, 2013:13-14).

Ο στόχος της έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς Ευρώπης πραγματοποιείται μέσω της ανάπτυξης στρατηγικών για την ενίσχυση της απασχόλησης, τη μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, τη βελτίωση της εκπαίδευσης, τη στήριξη της έρευνας και της καινοτομίας και την προώθηση πολιτικών για το κλίμα και την ενέργεια. Στο πλαίσιο αυτό, το 2011 υιοθετήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η «Πρωτοβουλία για τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις» (Social Business Initiative) με στόχο την στήριξη και την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, προσφέροντας λύσεις σε ζητήματα χρηματοδότησης, αναγνώρισης από τις δημόσιες διοικήσεις και τη κοινωνία και εμποδίων σε θεσμικό επίπεδο. Για την υλοποίηση των προβλεπόμενων δράσεων δημιουργήθηκε η Ομάδα Εμπειρογνομών για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα (GECES-Group of Experts on Social Entrepreneurship) με συντονιστικό, γνωμοδοτικό και υποστηρικτικό ρόλο, αποτελούμενη από εκπροσώπους όλων των ενδιαφερόμενων μερών: των κρατών-μελών, φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης και κοινωνικών επιχειρήσεων, τραπεζών και χρηματοδοτικών θεσμών, της ακαδημαϊκής και ερευνητικής κοινότητας. Το κομβικό σημείο της πρωτοβουλίας αυτής είναι ότι για πρώτη φορά αναπτύσσονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ισορροπημένα χρηματοδοτικές και θεσμικές πολιτικές και αίρεται η διάκριση μεταξύ κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων, καθώς η κοινωνική συνοχή ενσωματώνεται στις πολιτικές απασχόλησης και επιχειρηματικότητας. (Νασιούλας, στο Γεώργιας, 2013:117-124)

Η υιοθέτηση πολιτικών όπως η δέσμη μέτρων για τις κοινωνικές επενδύσεις το 2013 (Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη, 2013:89) η Πρωτοβουλία για την Απασχόληση και την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2014-2020, το Πρόγραμμα για την Κοινωνική Αλλαγή και την Καινοτομία, η ψήφιση του κανονισμού για τα Ευρωπαϊκά Ταμεία Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, αποδεικνύουν αφενός τη συνειδητοποίηση εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης του καίριου ρόλου της Κοινωνικής Οικονομίας στην αντιμετώπιση των προκλήσεων της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και στο

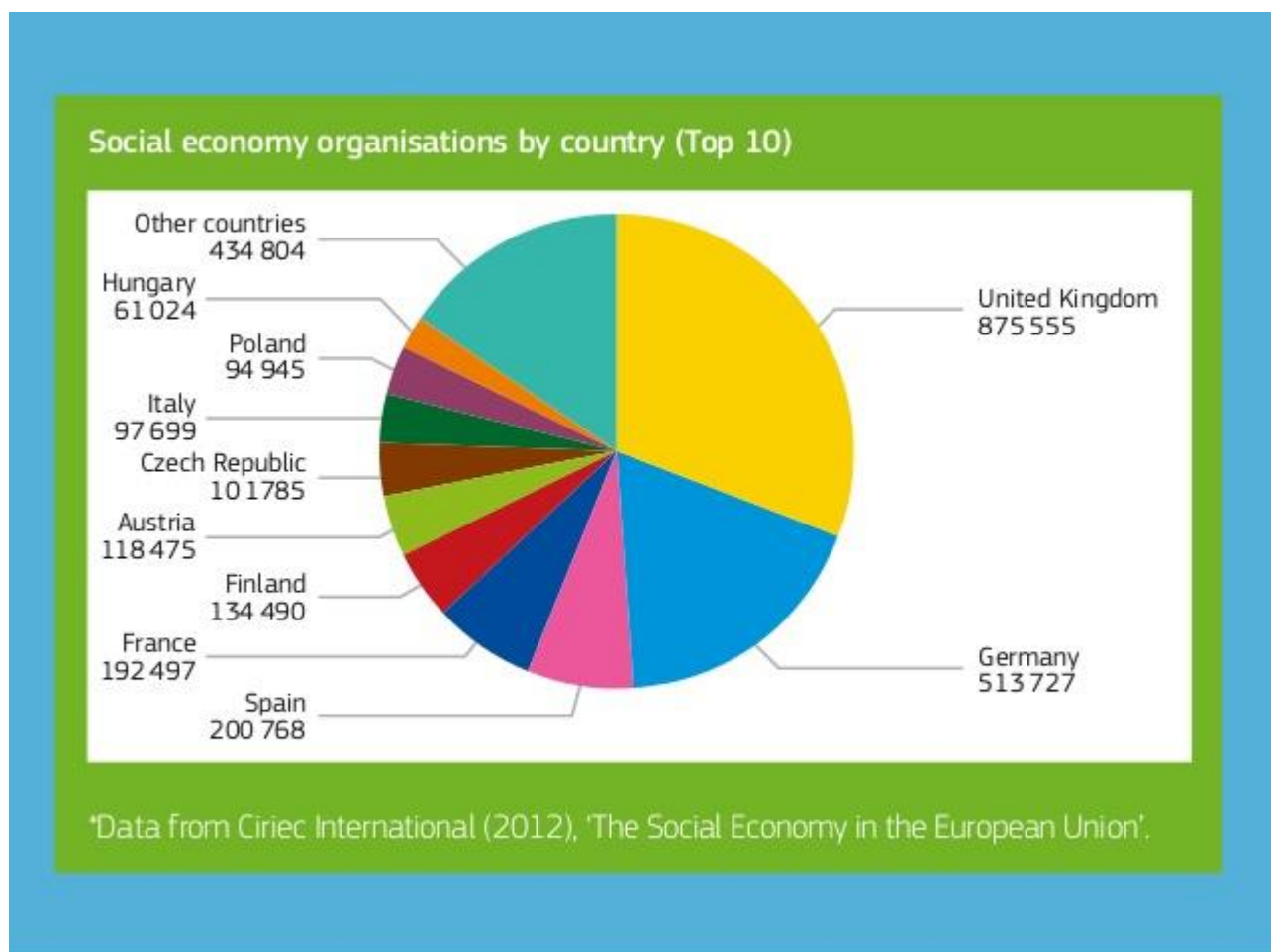
γενικότερο αναπτυξιακό γίνεσθαι και αφετέρου τη μέριμνα της για την περαιτέρω ενδυνάμωση και ανάπτυξή της.

3.2 Ευρωπαϊκή εμπειρία και πρακτικές

Σύμφωνα με στοιχεία από τον Οδηγό για την Κοινωνική Ευρώπη/τεύχος 4 που εκδόθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2013, ο αριθμός των απασχολούμενων σε οργανώσεις της Κοινωνικής Οικονομίας ξεπερνά το 14,5 εκατομμύρια, αντιστοιχώντας στο 6,5% του ενεργού πληθυσμού των είκοσι επτά χωρών που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Διάγραμμα 3.1

Οργανισμοί Κοινωνικής Οικονομίας ανά χώρα (Πρώτες 10)

Πηγή: Social Economy and Social Entrepreneurship/Social Europe Guide/V.4,2013

Σύμφωνα με τον Κ. Γεώργια, η ανάπτυξη και οι μορφές της Κοινωνικής Οικονομίας επηρεάζονται καταλυτικά από τη δομή, τη λειτουργία και το μέγεθος του κοινωνικού κράτους που έχει

αναπτυχθεί στην εκάστοτε χώρα. Στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία έχουν εντοπιστεί τέσσερα μοντέλα κοινωνικού κράτους στον ευρωπαϊκό χώρο: το Σκανδιναβικό (Φιλανδία, Νορβηγία, Σουηδία και Δανία) το Αγγλοσαξωνικό (Μεγάλη Βρετανία), το Κορπορατιστικό (Βέλγιο, Γαλλία και Γερμανία) και το Μεσογειακό (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία και Ελλάδα). (Γεώργιας, 2017:3)

Στις Σκανδιναβικές χώρες, όπου το κοινωνικό κράτος είναι ισχυρό και ο δημόσιος τομέας ευρύς, η ανάπτυξη των οργανώσεων της Κοινωνικής Οικονομίας έχει να κάνει περισσότερο με την επαγγελματική κατάρτιση ενηλίκων και την εργασιακή τους ένταξη, τον πολιτισμό και την αναψυχή και λιγότερο με την υγεία και τις κοινωνικές υπηρεσίες. Οι ιδιωτικοποιήσεις μεγάλου μέρους του δημοσίου τομέα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 στη Σουηδία, οδήγησε στην ώθηση του τρίτου τομέα καθώς θεωρήθηκε ότι πρέπει οι κοινωνικές επιχειρήσεις να αποτελέσουν την εναλλακτική λύση στην ιδιωτικοποίηση συγκεκριμένων υπηρεσιών που παρείχε το κράτος. Στην εν λόγω χώρα οι σημαντικότερες μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων είναι οι «συνεταιρισμοί κοινωνικής εργασίας» για την ενδυνάμωση και την ένταξη των κοινωνικά αποκλεισμένων και οι «τοπικές κοινοτικές επιχειρήσεις» οι οποίες συνδυάζουν τη δημιουργία θέσεων εργασίας για μακροχρόνια ανέργους με την τοπική ανάπτυξη. Κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η προσπάθεια να χρησιμοποιήσουν τις δυνατότητες και τα μέσα της τοπικής κοινωνίας για να δημιουργήσουν επιχειρηματικές ευκαιρίες και η άμεση ή έμμεση προέλευση των πόρων τους από το κράτος (Γεώργιας, 2017:3). Σύμφωνα με τα στοιχεία του CIRIEC μεταξύ των ετών 2002/2003 και 2009/2010, στη Σουηδία παρουσιάστηκε αύξηση της έμμισθης απασχόλησης στο πλαίσιο της Κοινωνικής Οικονομίας σχεδόν 150% (από 205.697 σε 507.209 χιλιάδες θέσεις εργασίας) αποτελώντας το 11,16% του συνόλου της έμμισθης απασχόλησης στη χώρα. Στη Δανία και τη Φιλανδία τα νούμερα είναι σαφώς μειωμένα σε σχέση με τη Σουηδία, ωστόσο και σε αυτά τα κράτη υπάρχει αύξηση κατά 21,6% και 6,73% αντίστοιχα της έμμισθης απασχόλησης στον τρίτο τομέα. (CIRIEC:2012, 37)

Στη Μεγάλη Βρετανία, οι όροι που χρησιμοποιούνταν ευρέως για την Κοινωνική Οικονομία μέχρι πριν από λίγα χρόνια ήταν «εθελοντική δράση», «φιλανθρωπικό ίδρυμα» και «εθελοντικός τομέας» και οι πρωτοβουλίες που αφορούσαν σε αυτήν αναπτύχθηκαν χωρίς την έντονη υποστήριξη από τις εθνικές ή τοπικές αρχές. Κατά συνέπεια, δημιουργήθηκαν μέσω διαφορετικών διαδικασιών λαμβάνοντας πολλές διαφορετικές νομικές μορφές (εταιρίες περιορισμένης ευθύνης, κοινοτικές ενώσεις, συνεταιρισμοί, πιστωτικές ενώσεις κ.τ.λ.). Η ανάπτυξή τους τα τελευταία χρόνια έχει σημειώσει μεγάλη άνοδο και πλέον έχει εκδηλωθεί έντονο ενδιαφέρον σε κρατικό επίπεδο με την υιοθέτηση της «Εθνικής Στρατηγικής για τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις» και τη λειτουργία στο πλαίσιο της κυβέρνησης ξεχωριστής Μονάδας Κοινωνικής Επιχείρησης. Οι κοινωνικές

επιχειρήσεις στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι προσανατολισμένες στην παροχή υπηρεσιών προς τα άτομα (κατάρτιση και εκπαίδευση ενηλίκων, κοινωνική πρόνοια, φροντίδα ηλικιωμένων και παιδιών, αθλητισμός) και υπάρχει μεγάλη δραστηριότητα γύρω από περιβαλλοντικά θέματα. Τα έσοδά τους προέρχονται κατά 80% από τις εμπορευματικές τους δραστηριότητες και μόνο το 20% από επιχορηγήσεις ή άλλους πόρους. (Γεώργιας,(Α)2017:23-25) Στο σύνολο της έμμισθης απασχόλησης στη χώρα το 2009/2010, οι εργαζόμενοι στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας αποτελούσαν το 5,64%.(CIRIEC,2012: 36)

Η ιστορική παράδοση του κρατικού συγκεντρωτισμού στη Γαλλία επηρέασε και την οργάνωση και τη λειτουργία του τρίτου τομέα, ο οποίος βρίσκεται σε στενή σύνδεση με το κράτος. Αποτέλεσμα αυτού είναι οι κρατικές χρηματοδοτήσεις σε οργανισμούς Κοινωνικής Οικονομίας, είτε μέσω άμεσων επιδοτήσεων, είτε μέσω δημόσιων διαγωνισμών ή κοινωνικών μεταβιβάσεων να φτάνει στο 60% του συνόλου των πόρων τους. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι σε κάποιες κοινωνικές επιχειρήσεις ένταξης η μισθοδοσία των νέων ή μακροχρόνια ανέργων καλύπτεται από το κράτος και αποδίδεται από την ίδια την επιχείρηση για συμβολικούς λόγους. Οι βασικές κατηγορίες δραστηριοποίησης του τομέα στη Γαλλία είναι οι κοινωνικές υπηρεσίες, η υγεία και η ασφάλιση, η εκπαίδευση και η κατάρτιση, τομείς στους οποίους παρατηρείται περιθωριακή ύπαρξη εθελοντών εν αντιθέσει με τον υψηλό δείκτη επαγγελματισμού. Τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται ενεργά εθελοντές είναι ο πολιτισμός, η αναψυχή και ο αθλητισμός. Οι ομάδες – στόχοι των φορέων Κοινωνικής Οικονομίας είναι οι άνεργοι, τα ΑΜΕΑ, οι ηλικιωμένοι, τα παιδιά και άτομα προερχόμενα από αναπτυσσόμενες χώρες. (Γεώργιας,(Α), 2017:25-26). Η έμμισθη απασχόληση στο πλαίσιο της Κοινωνικής Οικονομίας στη Γαλλία παρουσίασε αύξηση το 2009/2010 κατά 16,79% σε σχέση με το 2002/2003, αποτελώντας το 9,02% του συνόλου της έμμισθης απασχόλησης στη χώρα (CIRIEC,2012: 35-36).

Η Ιταλία είναι η πρώτη χώρα που υιοθέτησε ειδική νομοθεσία στις αρχές του 1990 για τον εν λόγω τομέα, ο οποίος περιλαμβάνει συνεταιρισμούς, κοινωνικές επιχειρήσεις, μη κερδοσκοπικές ενώσεις, οργανώσεις πολιτών κ.α. (Κώστας, 2014:60). Το 2009/2010 πάνω από δύο εκατομμύρια άνθρωποι απασχολούνταν στους φορείς Κοινωνικής Οικονομίας, νούμερο που συνιστά περίπου το 10% του συνόλου των εργαζομένων στην Ιταλία (CIRIEC,2012: 35). Σύμφωνα με τον Κ. Γεώργια, στην Ιταλία και παρά την ύπαρξη μιας ισχυρής παράδοσης στο χώρο των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, η ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας διευρύνθηκε μετά την κρίση του «πελατειακού μοντέλου του κράτους πρόνοιας» βασισμένου κυρίως στις επιδοματικές παροχές, το οποίο κυριαρχούσε μέχρι τη δεκαετία του 1980. Οι εφαρμοζόμενες δημόσιες πολιτικές διακρίνονται από μία αντιφατική αντιμετώπιση του τρίτου τομέα λόγω της συνύπαρξης

ενισχυτικών από τη μία νομοθετικών ρυθμίσεων και από την άλλη επίδειξη κρατικής καχυποψίας, η οποία εκφράστηκε με την προσπάθεια κρατικής παρέμβασης και περιορισμού της αυτονομίας του. (Γεώργιας,(Α) 2017:15)

Στις χώρες που εντάχθηκαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση τα τελευταία χρόνια, η Κοινωνική Οικονομία είναι λιγότερο αναπτυγμένη σε σχέση με τα παλαιότερα μέλη. (CIRIEC, 2012: 34) Η Πολωνία βέβαια αποτελεί μια χώρα στην οποία ο τομέας είναι αρκετά ανεπτυγμένος και δραστηριοποιούνται πολλές οργανώσεις όπως ιδρύματα, συνεταιρισμοί, ενώσεις, κέντρα κοινωνικής ένταξης και λέσχες. Σε γενικές γραμμές οι μορφές αυτές στηρίζονται στην κρατική παρέμβαση είτε μέσω φοροαπαλλαγών είτε μέσω άμεσων επιδοτήσεων. (Γεώργιας,(Α) 2017:16).

Η Κοινωνική Οικονομία στις ευρωπαϊκές χώρες εξελίσσεται σταθερά, με ανοδική τάση και έχει αναγνωριστεί η σημασία και ο ρόλος της τόσο σε εθνικό όσο και ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε όλα τα κράτη έχουν θεσπιστεί νομοθεσίες, σχετικές ρυθμίσεις και υποστηρικτικά εργαλεία με μεγαλύτερη έμφαση κυρίως στις μορφές που εντάσσουν στην αγορά εργασίας κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα. Δεν θα μπορούσε βέβαια να προκριθεί ένα συγκεκριμένο υπόδειγμα φορέα Κοινωνικής Οικονομίας που να μπορούσε να μεταφερθεί αυτούσια από κάποια χώρα σε άλλες, καθώς κάθε βέλτιστη πρακτική συνδέεται άμεσα με τοπικούς παράγοντες αλλά και με τη μορφή του δημοσίου και τις ιδιαίτερες οικονομικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΠΑΡΟΥΣΙΑ, ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

4.1 Η παρουσία της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα

Μπορεί η Κοινωνική Οικονομία να έχει μια μακρόχρονη παρουσία στην Ελλάδα με κεντρικό σημείο αναφοράς την ιστορική «Κοινή Συντροφιά και Αδελφότητα Αμπελακίων» του 18^ο αιώνα, τον πρώτο συνεταιρισμό σε παγκόσμιο επίπεδο, ωστόσο η μετέπειτα πορεία της χαρακτηρίζεται από μια καθυστερημένη ανάπτυξη. Η αδυναμία να συμπορευθεί με τις εξελίξεις που σημειώθηκαν σε ανεπτυγμένα ευρωπαϊκά κράτη οφείλεται στις ιδιαίτερες συνθήκες του ελληνικού χώρου. Η ισχυρή παρουσία των οικογενειακών δικτύων και ταυτόχρονα η ισχυρή δυναμική του εθελοντισμού είναι βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας. Η ανάγκη για κοινωνική προστασία και αλληλεγγύη καλυπτόταν κυρίως από την οικογένεια, τη δράση ιδιωτών-ευεργετών, την Εκκλησία και λιγότερο από τοπικά σωματεία και από την ύπαρξη κάποιων εθελοντικών και μη κυβερνητικών φορέων. Το ελληνικό «κρατικοκεντρικό» μοντέλο με την ιδιάζουσα λειτουργία του κράτους πρόνοιας, έδρασε ανασταλτικά στην κινητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών και τη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου. (Κώστας, 2014:86-88) Η διαφθορά και η κυριαρχία των κομμάτων στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή διαδραμάτισαν έναν επιπλέον αρνητικό ρόλο στην ανάπτυξη του τομέα στη χώρα. Η καθυστέρηση, μέχρι πριν από λίγα χρόνια, ενός στοχευμένου θεσμικού πλαισίου, αποτέλεσε επιπρόσθετο κώλυμα για τη δραστηριοποίηση μορφών Κοινωνικής Οικονομίας, με αποτέλεσμα την απουσία χρηματοδοτικών μηχανισμών, την έλλειψη ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινωνίας και την ανυπαρξία καταρτισμένων στελεχών. (Κώστας, στο Γεώργιας, 2013:84) Σύμφωνα με τον Κ. Γεώργιας στην Ελλάδα υπάρχει «ένα αδύναμο κράτος αντιμέτωπο με μια αδύναμη κοινωνία πολιτών». (Γεώργιας Β, 2017:1)

Οι αλλαγές που συντελέστηκαν μετά το 1970 και κυρίως στη δεκαετία του 1990 και αφορούν στην αποβιομηχάνιση και την αύξηση της ανεργίας, τις περιορισμένες δυνατότητες του κράτους και του ιδιωτικού τομέα να παράγουν θέσεις εργασίας, την αδυναμία των άτυπων οικογενειακών δικτύων να προσφέρουν στήριξη στα μέλη τους, δημιούργησαν την ανάγκη νέων πρωτοβουλιών και οδήγησαν στην αύξηση των οργανώσεων της Κοινωνικής Οικονομίας στη χώρα. Ένας επιπλέον παράγοντας ήταν η προώθηση του τομέα με την ανάπτυξη προγραμμάτων στο πλαίσιο των

στρατηγικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες έδωσαν θετική ώθηση στην Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα αν και δεν σημείωσαν ιδιαίτερα σημαντικά αποτελέσματα. (Κώστας,2014:88) Η πιο ανεπτυγμένη μορφή Κοινωνικής Οικονομίας είναι κυρίως οι συνεταιρισμοί, αγροτικοί κατά κύριο λόγο αλλά και καταναλωτικοί, πιστωτικοί κ.α.. (Γεώργιας,(B) 2017:2) Σύμφωνα με τη Μητροσύλη, στην Ελλάδα δραστηριοποιούνται οργανώσεις εθελοντισμού, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και μικτές οργανώσεις όπως σωματεία, αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρίες, ιδρύματα και ενώσεις προσώπων. (Μητροσύλη, 2007: 15-17) Παράλληλα, υπάρχουν και οργανώσεις με επιχειρηματικό χαρακτήρα, όπως οι προαναφερθέντες συνεταιρισμοί, οι κοινωνικές επιχειρήσεις και οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης. Οι δράσεις τους έχουν ως κεντρικό στόχο την απασχόληση μέσω της παροχής αγαθών και υπηρεσιών σε τομείς όπως η υγεία, η στέγαση, η κοινωνική πρόνοια, η εκπαίδευση, ο πολιτισμός κ.α.. (Κώστας,2014:89)

4.2 Ελληνικό Νομοθετικό πλαίσιο για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα

Πέραν της νομοθεσίας που διέπει τη σύσταση και τη λειτουργία των συνεταιρισμών (ο πρώτος σχετικός νόμος ψηφίστηκε το 1915) η επίσημη θεσμοθέτηση στην Ελλάδα για τις κοινωνικές επιχειρήσεις ξεκίνησε το 1999 με τη ψήφιση του νόμου «Ανάπτυξη και Εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας και άλλες διατάξεις» (Ν. 2716/1999), ο οποίος καθιέρωσε τους Κοι.Σ.Π.Ε. (Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης). Οι Κοι.Σ.Π.Ε. είναι νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου με περιορισμένη ευθύνη των μελών τους, έχουν εμπορική ιδιότητα και αποτελούν Μονάδες Ψυχικής Υγείας. Στόχος του νομοθέτη είναι η δημιουργία ενός δικτύου παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας, το οποίο θα καλύπτει τις κοινωνικές ανάγκες των ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα, επιδιώκοντας την εξωνοσοκομειακή και εξωασυλιακή τους περίθαλψη και την ψυχοκοινωνική και κοινωνική τους επανένταξη. Η ελεύθερη συμμετοχή των μελών και ο σκοπός της κοινωνικής, οικονομικής και επαγγελματικής ένταξης ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα, η κατά το δυνατόν οικονομική τους αυτάρκεια και ταυτόχρονα η θεραπεία τους, αποτελούν τα κεντρικά στοιχεία του κοινωνικού συνεταιρισμού. Πρόκειται για θεραπευτικές και παράλληλα οικονομικές μονάδες που αναπτύσσουν οικονομικές δραστηριότητες με το 35% τουλάχιστον των μελών τους να είναι ψυχικά πάσχοντες. (Κασσαβέτης, 2013: 63-72) Σύμφωνα με τα στοιχεία της Πανελλήνιας Ένωσης ΚΟΙ.Σ.Π.Ε, σήμερα δραστηριοποιούνται 25 συνεταιρισμοί με πάνω από 2.700 μέλη, εκ των οποίων τα 1.200 είναι άτομα με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Οι συνήθεις τομείς δραστηριοτήτων τους είναι η παροχή υπηρεσιών καθαρισμού και μαζικής εστίασης, διαχείρισης περιβάλλοντος και πρασίνου και παραγωγής προϊόντων ενώ από τους περίπου 530 εργαζομένους σε αυτούς, οι 300 αντιμετωπίζουν ψυχικές

διαταραχές.³ Σύμφωνα με τον κ. Γεώργια, οι ΚΟΙ.Σ.Π.Ε συνιστούν «το πρώτο, επιτυχημένο όπως έδειξε η πραγματικότητα, πείραμα κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα». (Γεώργιας, 2017:5)

Εν μέσω της οικονομικής κρίσης ψηφίστηκε ο Ν. 4019/2011 με τον τίτλο « Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις», την ίδια περίπου περίοδο με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και πολύ αργότερα από τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Παρά την κριτική που δέχθηκε, ο νόμος αυτός αποτέλεσε την κινητήρια δύναμη ανάπτυξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα και σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Υπουργείου Εργασίας⁴, για πρώτη φορά αναγνωρίστηκε «ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας και Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας ως συνδυασμός του επιχειρείν με την κοινή ωφέλεια και το κοινωνικό συμφέρον». Θεσμοθετήθηκε ως φορέας η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ), με τη μορφή αστικού συνεταιρισμού με κοινωνικό σκοπό και εμπορική ιδιότητα, συστάθηκε το Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας, στο οποίο μπορούσαν να εγγραφούν οι περισσότερες μορφές Κοινωνικής Οικονομίας πλην των συνεταιρισμών και προβλέφθηκε η ίδρυση του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας, με αποστολή τη χρηματοδότηση προγραμμάτων και δράσεων των εν λόγω φορέων. Ο νόμος διέκρινε τις ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ σε α) Ένταξης β) Κοινωνικής Φροντίδας και γ) Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού, με την πρώτη κατηγορία να αφορά στην ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή ατόμων που ανήκουν στις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού, ενσωματώνοντας στο ελληνικό δίκαιο την ευρωπαϊκή εμπειρία των κοινωνικών επιχειρήσεων κοινωνικής εργασιακής ένταξης. Η δεύτερη κατηγορία στόχευε στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικού-προνοιακού χαρακτήρα, υποδηλώνοντας την αδυναμία του κράτους, λόγω οικονομικής κρίσης, να ανταποκριθεί στο διαρκώς αυξανόμενο φάσμα των κοινωνικών αναγκών. Η τελευταία κατηγορία κάλυπτε την παραγωγή αγαθών και παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση συλλογικών αναγκών όπως πολιτιστικών, περιβαλλοντικών, ανάδειξης τοπικών προϊόντων κ.τ.λ., με σαφή προσανατολισμό προς την ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης και συνοχής (Γεώργιας,(Β) 2017:8). Συνοπτικά, ο Ν. 4019/2011 προέβλεπε τη δημοκρατική διοίκηση και τη συλλογική ιδιοκτησία των ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ, τη διανομή των κερδών μόνο στους εργαζομένους και όχι στα μέλη που δεν ήταν εργαζόμενοι, δεν απαιτούσε συγκεκριμένο κεφάλαιο έναρξης, όριζε μικρό αριθμό ιδρυτικών μελών και διατηρούσε τα επιδόματα πρόνοιας και τις συντάξεις στους απασχολούμενους σε αυτές.

Τον Οκτώβριο του 2016 ψηφίστηκε το νέο νομοθετικό πλαίσιο για την «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις» (Ν. 4430/2016), ο οποίος θεωρείται αναθεώρηση του προηγούμενου νόμου, με στόχο να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις που προέκυψαν από την εφαρμογή του πρώτου. Η εκ νέου διάκριση των φορέων

³ Π.Ο.ΚΟΙ.Σ.Π.Ε, <http://pokoispe.gr/> πρόσβαση 25/2/2018.

⁴ Αιτιολογική έκθεση Υπουργείου Εργασίας <http://www.hellenicparliament.gr> τελευταία πρόσβαση 16/3/2018

περιλαμβάνει α) τις ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ Ένταξης, οι οποίες αποτελούνται από αυτές που αφορούν στις ευάλωτες ομάδες (άτομα με αναπηρία, με προβλήματα εξάρτησης, απεξαρτημένοι, ανήλικοι με παραβατική συμπεριφορά, νυν και πρώην φυλακισμένοι), αυτές που αφορούν τις ειδικές ομάδες πληθυσμού (μετανάστες, πρόσφυγες, αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, θύματα βίας κ.τ.λ.) και τους ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. β) τις ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ Συλλογικής και Κοινωνικής ωφέλειας και γ) τους Συνεταιρισμούς Εργαζομένων. Υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, ως φορείς Κ.Α.Λ.Ο. (Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία) θεωρούνται και οποιαδήποτε άλλα, μη μονοπρόσωπα νομικά πρόσωπα, όπως αγροτικοί συνεταιρισμοί του Ν. 4384/2016, αστικές εταιρίες των άρθρων 741 Α.Κ. κ.τ.λ., τα οποία αναπτύσσουν δραστηριότητες συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας. Ως ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ ορίζονται οι αστικοί συνεταιρισμοί του Ν. 1667/1986 με καταστατικό σκοπό τη συλλογική και κοινωνική ωφέλεια και διαθέτουν εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα. Ο νέος νόμος προχωρά σε μία εκ νέου οριοθέτηση του πεδίου με την αρτιότερη περιγραφή των εννοιών της συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας, απλοποιεί τις διαδικασίες σύστασης φορέων Κ.Α.Λ.Ο., επιχειρεί την οριζόντια ρύθμιση της λειτουργίας τους και αποσαφηνίζει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους όπως η εθελοντική συνεισφορά, η ποσόστωση μισθωτής εργασίας μελών και μη μελών και η κρατική χρηματοδότηση που μπορούν να λαμβάνουν. Με σχετική διάταξη, δημιουργήθηκε η Ειδική Γραμματεία για την Κ.Α.Λ.Ο., ως η πρώτη διοικητική μονάδα του κράτους υπαγόμενη στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, με αρμοδιότητες την κατάρτιση της Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, την παρακολούθηση και το συντονισμό των σχετικών δράσεων για την εφαρμογή και την ανάπτυξή της. Το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο διατηρεί τις προβλέψεις του προηγούμενου σχετικά με διατήρηση των επιδομάτων και συντάξεων στους εργαζομένους και την απαγόρευση συμμετοχής σε Ν.Π.Δ.Δ. και Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού στην ίδρυση και διοίκηση τέτοιου είδους φορέων. Παράλληλα, προβλέπει την ενεργοποίηση υποστηρικτικών μέτρων όπως τη σύναψη προγραμματικών συμβάσεων με τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, φορολογικές ελαφρύνσεις, παραχώρηση ακίνητης δημόσιας περιουσίας, ευνοϊκή πρόσβαση στις δημόσιες συμβάσεις μέσω του Ν. 4412/2016 (Ετήσια Έκθεση Κ.Α.Λ.Ο. 2017:21-23). Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του ισχύοντος νόμου, ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας θεωρείται ένας προνομιακός φορέας παραγωγικής ανασυγκρότησης σε χρόνους αποεπένδυσης του ιδιωτικού κεφαλαίου και περιορισμένων δυνατοτήτων της δημόσιας αναπτυξιακής παρέμβασης. Το παραπάνω ενισχύεται από το γεγονός ότι το οικονομικό σύστημα που δημιουργεί η Κοινωνική Οικονομία χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, διαχρονικότητα και ανθεκτικότητα σε εξωτερικές κρίσεις και ως εκ τούτου ο νομοθέτης την αντιμετωπίζει όχι ως μία πρόσκαιρη και εύθραυστη άμβλυνση των συνεπειών της παρούσας οικονομικής κρίσης αλλά ως ένα νέο τρόπο μετασχηματισμού των οικονομικών και

κοινωνικών σχέσεων, το οποίο θα λειτουργήσει ως ανάχωμα στο διαρκώς μεταβαλλόμενο εξωτερικό οικονομικό περιβάλλον.

Η κριτική που ασκείται στο νέο θεσμικό πλαίσιο συνίσταται κυρίως στη μη υπαγωγή στις ευεργετικές διατάξεις περί υποστήριξης της Κοινωνικής Οικονομίας των μη κερδοσκοπικών οργανισμών, των αστικών σωματείων, ιδρυμάτων, αστικών και αγροτικών συνεταιρισμών, ενώσεων χωρίς νομική προσωπικότητα και αλληλοασφαλιστικών ταμείων, φορέων δηλαδή που αποτελούν ένα μεγάλο κομμάτι του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα και εξακολουθούν να εντάσσονται σε διαφορετικά νομοθετικά πλαίσια.⁵

4.3 Εξέλιξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας από το 2011 έως σήμερα

Από την πρώτη εγγραφή στο Μητρώο το Μάιο του 2012 έως και 31/10/2016, οπότε και αντικαταστάθηκε ο νόμος του 2011, είχαν εγγραφεί συνολικά 1.225 ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ., από τις οποίες οι 378 διεγράφησαν, διαμορφώνοντας το νούμερο των ενεργών εγγεγραμμένων φορέων σε 847.

Πίνακας 4.1

Εικόνα του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας έως 31/10/2016,

Έτος Εγγραφής	Εγγραφές στο Μητρώο	Εκ των οποίων διαγράφηκαν	Εγγεγραμμένοι Φορείς
2012	116	48	68
2013	272	135	137
2014	326	146	180
2015	259	32	227
2016	252	17	235
Σύνολο	1225	378	847

Πηγή: Ετήσια Έκθεση 2017, Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

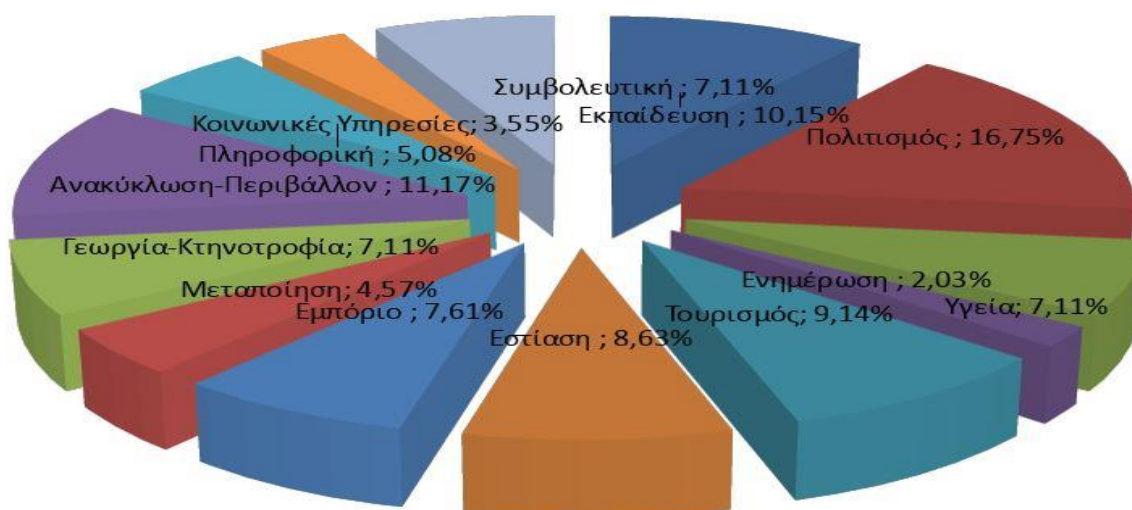
Από τα στοιχεία του Μητρώου προκύπτει ότι η συντριπτική πλειοψηφία εγγεγραμμένων μέχρι και το 2016 ήταν ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού (86,8%), ενώ οι ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ.

⁵ Νασιούλας, <https://aristeia.online>., πρόσβαση 16/3/2018

Ένταξης παρουσίασαν μικρή ανάπτυξη σε σχέση με το αναμενόμενο, αν υπολογίσει κανείς τα ιδιαίτερα αυξημένα ποσοστά κινδύνου κοινωνικού αποκλεισμού και φτώχειας λόγω της οικονομικής κρίσης των τελευταίων ετών. (Γεώργας,(B) 2017:11) Η κυριαρχία τους οφείλεται σύμφωνα με τον Κ. Γεώργια στο ότι οι ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού αποτελούνται σε μεγάλο μέρος από γυναικείους συνεταιρισμούς με ενεργό δράση στην περιφέρεια της χώρας και κατά δεύτερον ότι καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα εμπορικών δράσεων στον πολιτισμό, την εστίαση, την εκπαίδευση, στον τουρισμό, στο λιανικό εμπόριο κ.τ.λ.

Διάγραμμα 4.1

Κατανομή ανά κύρια δραστηριότητα νέων φορέων ΚΑΛΟ (έως 29/8/2017)

Πηγή: Εφημερίδα Αυγή

Από την άλλη πλευρά, οι ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. Ένταξης απαιτούσαν υψηλά επίπεδα διοικητικής οργάνωσης, αφοσίωσης πόρων και τεχνογνωσίας, συνιστώσες οι οποίες δύσκολα μπορούν να γίνουν αντικείμενο διαχείρισης από ευάλωτες ομάδες πληθυσμού. Το συχνό φαινόμενο της ανάθεσης σε τρίτους (δικηγόρους, λογιστές) της διαχείρισης του συνεταιρισμού, θεωρείται θολό σημείο της λειτουργίας, καθώς παραποίησε την ίδια την ουσία του συνεταιρισμού που απαιτεί την προσωπική εμπλοκή των μελών του. (Γεώργας, (B) 2017:15) Η μελέτη της δημιουργίας και εξέλιξης των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια κατέδειξε ότι αρκετές από αυτές δημιουργήθηκαν και λειτούργησαν προσανατολισμένες στις επιδοτήσεις, τις επιχορηγήσεις και στη συμμετοχή σε ευρωπαϊκά προγράμματα και προγραμματικές συμβάσεις, διαστρεβλώνοντας το χαρακτήρα και το σκοπό της ύπαρξής τους, φαινόμενο που έχει παρουσιαστεί και σε αρκετές Μ.Κ.Ο.. (Nasioulas & Mavroeidis, 2013) Η εκ του νόμου απαίτηση μικρού αριθμού

ιδρυτικών μελών και το πολύ μικρό κόστος σύστασης, σε πολλές περιπτώσεις λειτούργησε ως υποκατάστατο της μικρής οικογενειακής επιχείρησης. Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό πολλών ιδρυθέντων τα τελευταία χρόνια κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι αυτό που στη διεθνή βιβλιογραφία ονομάζεται ως επιχειρηματικότητα ανάγκης. Τα γνωρίσματα μιας τέτοιου είδους επιχειρηματικής προσπάθειας είναι η ελάχιστη απασχόληση, οι πολύ χαμηλές προσδοκίες μεγέθυνσης και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αυτών που την επιλέγουν. (Poschke, 2010)

Στην Ετήσια Έκθεση που εκπόνησε η Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο. τον Αύγουστο του 2017, αναγνώρισε ως υφιστάμενα χαρακτηριστικά του χώρου την παρείσφρηση φορέων που επιδιώκουν την εξυπηρέτηση ιδιωτικών συμφερόντων στο όνομα της κοινωνικής ωφέλειας και την παρουσία μεμονωμένων προσπαθειών χωρίς οργάνωση, συντονισμό και κρατική υποστήριξη. Ωστόσο και παρά την γενικότερη αποδοχή του ότι ο τομέας στην Ελλάδα βρίσκεται σε «εμβρυακό στάδιο», καταγράφεται το ιδιαίτερο ενδιαφέρον και η έντονη κινητοποίηση για δημιουργία νέων κοινωνικών συνεταιριστικών σχημάτων, με ευδιάκριτες τις δυνατότητες να αποτελέσουν μοχλό τοπικής και ευρύτερης ανάπτυξης. Η αρμόδια Αναπληρώτρια Υπουργός Εργασίας, σε συνέντευξη της τον Αύγουστο του 2017, επεσήμανε το γεγονός πως μετά τη ψήφιση του νέου νόμου το 2016 δημιουργούνται μηνιαίως 40 νέες κοινωνικές επιχειρήσεις, με δραστηριοποίηση όχι μόνο στους παραδοσιακούς κλάδους αλλά και σε νέους τομείς όπως π.χ. οι νέες τεχνολογίες.⁶

Έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε φορείς κοινωνικής επιχειρηματικότητας και τα αποτελέσματα της οποίας συμπεριλαμβάνονται στην ως άνω αναφερόμενη έκθεση, καταδεικνύουν ότι ο χώρος παρουσιάζει έντονη δυναμική (το 40% των φορέων έχουν ιδρυθεί τα τελευταία τρία χρόνια), επικεντρώνεται στον άνθρωπο (το 78% των συμμετεχόντων στην έρευνα επιχειρήσεων στοχεύουν κυρίως στην καταπολέμηση της ανεργίας), παρουσιάζει μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής γυναικών από ότι οι συμβατικές επιχειρήσεις, έχει τοπικό κυρίως χαρακτήρα και το βασικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει είναι η πρόσβαση σε χρηματοδοτικά μέσα, εμπόδιο που θέτει σε κίνδυνο όχι μόνο την ανάπτυξή της αλλά και την ίδια τη βιωσιμότητά της.

Στο Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023 περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, δράσεις όπως:

- σύσταση, χρηματοδότηση και λειτουργία Κέντρων Στήριξης νεοφυών αλλά και υφισταμένων κοινωνικών συνεταιριστικών εγχειρημάτων, έως 140 στο σύνολο της επικράτειας,

⁶ Εφημερίδα Αυγή, 31/08/2017, <http://www.avgi.gr>, πρόσβαση 17/3/2018

- σύσταση Ενώσεων Φορέων Κ.Α.Λ.Ο., μία τουλάχιστον ανά Περιφέρεια,
- άμεση επιχορήγηση, από 10.000 έως 70.000 ευρώ ανά φορέα, με συγχρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.),
- πρόγραμμα τεχνικής βοήθειας με άξονες την Έρευνα, Νομοθεσία, Τεχνική Υποστήριξη και Εκπαίδευση,
- ίδρυση του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας ως μέσου για να αντιμετωπιστεί ο αποκλεισμός από το τραπεζικό σύστημα,
- προώθηση του τομέα στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση και στην επαγγελματική κατάρτιση,
- εφαρμογή Εθνικής Επικοινωνιακής Καμπάνιας για την προώθηση του θεσμού και την ενίσχυση της αναγνωρισιμότητας του έργου των φορέων του,
- δημιουργία Εθνικού Θεματικού Δικτύου, ως μόνιμου πλαισίου θεματικού διαλόγου, ανταλλαγής εμπειριών και καλών πρακτικών.

4.4 Επίπεδα και δυναμικές μορφές συνεργασίας Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης-Κοινωνικών Επιχειρήσεων

Ένα από τα βασικά γνωρίσματα της Κοινωνικής Οικονομίας είναι η τοπική της διάσταση καθώς συνδέεται άμεσα με την τοπική κοινότητα και τις ανάγκες της, τις οποίες καλείται θεωρητικά να καλύψει πρωτίστως. Στις Η.Π.Α. και τη Μεγάλη Βρετανία, η κοινωνική επιχείρηση εκλαμβάνεται ευρέως ως τρόπος αναγέννησης υποβαθμισμένων κοινοτήτων (Harding, 2004). Από την άλλη πλευρά, οι Δήμοι και οι Περιφέρειες αφ' ενός βρίσκονται εξ ορισμού πιο κοντά στο επίπεδο δημιουργίας των τοπικών προβλημάτων, αφ' ετέρου αποτελούν-παρά τα ενδογενή και όχι μόνο προβλήματά τους- δημόσιο θεσμό που μπορεί ταχύτερα και πρακτικότερα να επιτύχει θετικά αποτελέσματα υπέρ της κοινωνικής συνοχής. Καθώς η Κοινωνική Οικονομία και οι φορείς της δραστηριοποιούνται στην πρόληψη των κοινωνικών ανισοτήτων, στην τοπική και βιώσιμη ανάπτυξη, στην καταπολέμηση της φτώχειας και της ανεργίας και στην ενίσχυση του κοινωνικού ιστού, προσφέρεται στην Τοπική Αυτοδιοίκηση μία σημαντική ευκαιρία. Η ευκαιρία αυτή συνίσταται στο να συμπράξει μαζί της για να αντιμετωπίσει επιτυχώς τα ιδιαίτερος οξυμμένα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα του σήμερα, που έχουν οδηγήσει σε πτώση την ποιότητα ζωής στα αστικά κέντρα και την περιφέρεια.

Το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο προβλέπει την παραχώρηση της χρήσης της κινητής και ακίνητης περιουσίας των Δήμων σε φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας για την ενίσχυση δράσεων συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας. Παράλληλα επιτρέπει τη σύναψη προγραμματικών συμβάσεων για τη μελέτη και την εκτέλεση κοινωνικών έργων και προγραμμάτων με δυνατότητα πρόσβασης στο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων. Απαγορεύει όμως την απασχόληση προσωπικού του ενός συμβαλλομένου στον άλλον και καθορίζει όριο στο ποσοστό των ακαθαρίστων εσόδων από τις δραστηριότητες που προέρχονται από τους Ο.Τ.Α. (άρθρα 5 και 6 του Ν.4430/2016).

Ως πρώτο βήμα στην πραγματοποίηση της συνέργειας, θεωρείται η ενημέρωση των στελεχών της αυτοδιοίκησης, υπαλλήλων και αιρετών, στο τι σημαίνει κοινωνική επιχειρηματικότητα και τι δυνατότητες αυτή προσφέρει. Εν συνεχεία, θα μπορούσε ο ίδιος ο Δήμος να αποτελέσει διάλογο ενημέρωσης στους δημότες του για τον τομέα, μέσω πρωτοβουλιών όπως διοργάνωση σεμιναρίων, ημερίδων και τοπικών συνεδρίων με σχετικά θέματα, έκδοση έντυπου αλλά και ηλεκτρονικού ενημερωτικού υλικού, δημιουργία ενός διαδικτυακού τόπου ανταλλαγής απόψεων και εμπειριών κ.α. Σε καθαρά πρακτικό επίπεδο, η Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί να τεθεί ως «αγοραστής» των προϊόντων και υπηρεσιών κοινωνικών συνεταιρισμών, να κάνει χρήση της νομοθεσίας για την παραχώρηση δημοτικής περιουσίας, να προχωρήσει σε μείωση δημοτικών τελών για τέτοιου είδους φορείς που δραστηριοποιούνται στα όρια του. Παράλληλα, υπάρχει η εκ του νόμου δυνατότητα της οριζόντιας συνεργασίας μέσω σύναψης προγραμματικών συμβάσεων. Μέσω αυτών, οι Δήμοι θα μπορούν να σχεδιάζουν, να κατανέμουν πόρους και να υλοποιούν προγράμματα κοινωνικής κυρίως πολιτικής, αντιμετωπίζοντας παράλληλα το πρόβλημα της στελεχιακής τους ανεπάρκειας. Θα μπορούσε ακόμη ο Δήμος να προσφέρει και συμβουλευτικές υπηρεσίες με τη δημιουργία γραφείου ενημέρωσης, όπου κατάλληλα κατηρτισμένοι υπάλληλοι θα βοηθούν νέους κοινωνικούς επιχειρηματίες στα πρώτα βήματα της προσπάθειάς τους και ταυτόχρονα θα τηρείται και αρχείο για τους φορείς που λειτουργούν στα όρια του. Σημαντικό ρόλο θα μπορούσαν να διαδραματίσουν και διαδημοτικές συνέργειες προς την κατεύθυνση της στήριξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, καθώς αυτές θα διευρύνουν το πεδίο παρεμβατικών δράσεων, με ταυτόχρονη μείωση του κόστους της παρέμβασης.

Με δεδομένο ότι στην παρούσα χρονική περίοδο τόσο οι δυνατότητες του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα είναι περιορισμένες και με επιπλέον δεδομένο το γεγονός ότι η ανεργία έχει πάψει να είναι απλά ένας μακροοικονομικός δείκτης ανάπτυξης αλλά αποτελεί μια άκρως επικίνδυνη πραγματικότητα για την κοινωνική συνοχή, η Τοπική Αυτοδιοίκηση καλείται να ενεργοποιήσει όλους τους ανενεργούς υλικούς και ανθρώπινους πόρους που διαθέτει και να λειτουργήσει αποτελεσματικά και καινοτόμα. Δεν μπορεί και δεν πρέπει η Τοπική Αυτοδιοίκηση να

απεμπολήσει το χαρακτήρα της ως συλλογική έκφραση της εγγύτητας, εξαντλώντας τη δυναμική της αποκλειστικά σε παροχές και επιδόματα προς τις ευπαθείς και αποκλεισμένες κοινωνικά ομάδες πληθυσμού και με προσφορά εργασίας μέσω συμβάσεων ορισμένου χρόνου. Η χρονική στιγμή απαιτεί ενεργή δράση και στρατηγικό υποστηρικτικό σχεδιασμό κάθε προσπάθειας που δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας με κοινωνικό πρόσημο και μακροχρόνιο προσανατολισμό. Η πρόκληση για την τοπική κοινότητα δεν είναι η παροδική ανακούφιση των κοινωνικών αναγκών αλλά η στήριξη εγχειρημάτων με πολλαπλά οφέλη για όλους τους εμπλεκόμενους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 Ποιοτική Έρευνα

Οι ορισμοί που έχουν δοθεί στο τι σημαίνει ποιοτική έρευνα είναι ποικίλοι και συχνά αντικρουόμενοι στο πέρασμα του χρόνου. Οι Denzin και Lincoln, καταγράφοντας τις μεταβαλλόμενες αντιλήψεις για τη φύση της ποιοτικής έρευνας και ενσωματώνοντας ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων, προτείνουν τη θεώρηση της «ως μιας πλαίσιοθετημένης δραστηριότητας, η οποία τοποθετεί τον παρατηρητή στον κόσμο. Η δραστηριότητα αυτή συνίσταται σε ένα σύνολο ερμηνευτικών και υλικών πρακτικών, οι οποίες κάνουν τον κόσμο ορατό και τον μετασχηματίζουν. Τον μετατρέπουν δηλαδή σε μια σειρά από αναπαραστάσεις του εαυτού, συμπεριλαμβανομένων των σημειώσεων πεδίου, των συνεντεύξεων, των συνομιλιών, των φωτογραφιών, των μαγνητοφωνήσεων και των σημειώσεων σε ημερολόγια. Σε αυτό το επίπεδο, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει μια ερμηνευτική, νατουραλιστική προσέγγιση στον κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι οι ποιοτικοί ερευνητές μελετούν τα πράγματα στο φυσικό τους πλαίσιο, επιχειρώντας να δώσουν νόημα ή να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα με όρους των νοημάτων που οι άνθρωποι δίνουν σε αυτά». (Ισαρη-Πουρκός,2015:12-13) Η συνήθης οριοθέτηση του τι είναι ποιοτική έρευνα και η ανάδειξη της ιδιαιτερότητάς της, προκύπτει από τη σύγκρισή της με την ποσοτική έρευνα. Σύμφωνα με τον W. Dilthey, η ποσοτική μέθοδος έρευνας, η οποία χρησιμοποιείται συνήθως στις φυσικές επιστήμες, αποσκοπεί στην εξήγηση των φαινομένων, ενώ η ποιοτική, επειδή ακριβώς εστιάζει στην κατανόηση τους, αποτελεί τη βάση των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών. Η ποιοτική μέθοδος είναι ιδιογραφική, περιγράφει, ερμηνεύει και κατανοεί δηλαδή καταστάσεις και διαδικασίες που αφορούν τον άνθρωπο, δίνοντας έμφαση στη μοναδικότητα της ανθρώπινης εμπειρίας και στη βιωματική πραγματικότητα των υποκειμένων. Με εργαλείο το λόγο (διάλογος, επιχειρηματολογία) και επιλογή επικοινωνιακών, αφηγηματικών και διαλογικών ερευνητικών τεχνικών, η ποιοτική μέθοδος στοχεύει στην κατανόηση ενός φαινομένου στο πλαίσιο μιας ολιστικής προσέγγισης της κοινωνικής ζωής, με βάση το παράδειγμα ως «ολότητα-μέρος». (Ισαρη-Πουρκός,2015:27) Βασικός λόγος που ωθεί τους ερευνητές στην επιλογή της ποιοτικής μεθόδου είναι η επιθυμία για λεπτομερή και εις βάθος μελέτη και κατανόηση των επιμέρους πτυχών και διαστάσεων του φαινομένου που τους ενδιαφέρει, αποφεύγοντας την αποστασιοποιημένη, στατιστική και αφαιρετική προσέγγισή του. Ταυτόχρονα, κύριο μέλημα είναι η εκπόνηση μιας γνήσιας, αυθεντικής και δυναμικής καταγραφής των δεδομένων, μέσω ενός αφηγηματικού ύφους

που εκφράζει την εμπειρία των υποκειμένων για το συγκεκριμένο και προς έρευνα πλαίσιο. (Ισαρη-Πουρκός,2015:38)

Στην ποιοτική έρευνα υπάρχουν πολλές και ποικίλες στρατηγικές δειγματοληψίας (θεωρητική, δειγματοληψία έντασης, τυπικής περίπτωσης, ακραίας ή αποκλίνουσας περίπτωσης κ.τ.λ.) και το μέγεθος του δείγματος δεν υπόκειται σε αριθμητικούς περιορισμούς αλλά εξαρτάται, όπως αναφέρει ο Marshall, από το αν απαντά επαρκώς στην ερευνητική ερώτηση. Με σεβασμό στις βασικές αρχές δεοντολογίας, οι οποίες περιλαμβάνουν την πληροφορημένη συγκατάθεση στην έρευνα, την ανωνυμία και εμπιστευτικότητα και φυσικά την προστασία από ενδεχόμενη βλάβη, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει τις μη δομημένες ή ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε βάθος (ποιοτική συνέντευξη), τη βιογραφική συνέντευξη και τις ομάδες εστίασης. (Ισαρη-Πουρκός, 2015:69-110)

Η αποτύπωση του φαινομένου της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, η ανάπτυξη μιας πιο σύνθετης και λεπτομερούς περιγραφής του τι σημαίνει και πως λειτουργεί στη χώρα μας μια από τις δυνητικές μορφές Κοινωνικής Οικονομίας σε συνδυασμό με τις επιδράσεις που αυτή έχει στη ζωή των ανθρώπων και τέλος η διερεύνηση του ρόλου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στη διαδικασία αυτή, οδήγησε στην επιλογή της ποιοτικής έρευνας. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να καταδείξει τη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων, το πώς η κοινωνική και ανθρώπινη πλευρά τους συνδέεται με την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και τι επιδράσεις έχει αυτό στους ανθρώπους και την κοινωνία γενικά. Παράλληλα, αναδεικνύονται και οι δυνατότητες και προκλήσεις για την Τοπική Αυτοδιοίκηση ως προς τα περιθώρια που υπάρχουν για συνέργειες με τέτοιου είδους φορείς και τα δυνητικά οφέλη που προκύπτουν. Το ενδιαφέρον εστιάζεται στην ανάδειξη των ποιοτικών εκείνων χαρακτηριστικών, όπως αναδύονται από τις προσωπικές εμπειρίες και βιώματα των υποκειμένων της έρευνας.

5.2 Μελέτη περίπτωσης κοινωνικής επιχείρησης-ΚΟΙ.Σ.Π.Ε «Αρχιπέλαγος»

Η παρούσα μελέτη περίπτωσης αφορά στην κοινωνική επιχείρηση «Αρχιπέλαγος» και τα στοιχεία που παραθέτονται αντλήθηκαν μέσα από συνεντεύξεις και την ιστοσελίδα της εν λόγω επιχείρησης. Οι συναντήσεις με το πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου του ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. Δημήτρη Χονδρό και τους δύο εργαζομένους έλαβαν χώρα στα γραφεία του συνεταιρισμού στο κέντρο της Αθήνας. Έγινε χρήση της ευέλικτης ημι-δομημένης συνέντευξης σε βάθος, βασιζόμενης σε ερωτήσεις που μπορούσαν να τροποποιηθούν ανάλογα με την διάθεση των συμμετεχόντων για εμβάθυνση σε συγκεκριμένα θέματα. Η επιλογή του συγκεκριμένου ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. κρίθηκε από το γεγονός ότι

πρόκειται για περίπτωση που προσφέρεται για μελέτη εις βάθος καθώς είναι ενεργή και ιδιαίτερα δραστήρια, ανοιχτή σε διάλογο και συνεργάσιμη και παράλληλα αποτελεί δείγμα ποικιλίας-ανομοιογένειας, υπό την έννοια ότι η δραστηριότητα της καλύπτει όχι μόνο τους ψυχικά πάσχοντες αλλά και άλλα κοινωνικά και εργασιακά αποκλεισμένα άτομα (μετανάστες, πρόσφυγες και πρώην χρήστες ναρκωτικών).

5.2.1 Ταυτότητα

Το «Αρχιπέλαγος» είναι κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση και στοχεύει στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης για ανθρώπους με ψυχοκοινωνικά προβλήματα, μετανάστες, πρόσφυγες και άλλα κοινωνικά ευάλωτα άτομα. Είναι συνεταιρισμός ιδιωτικού δικαίου, με εμπορική ιδιότητα και περιορισμένη ευθύνη των μελών του, δυνάμενος να αναπτύξει οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας. Ταυτόχρονα, αποτελεί και Μονάδα Ψυχικής Υγείας, εποπτευόμενη από το Υπουργείο Υγείας, στοχεύοντας στο να συμβάλλει στη θεραπεία και την κατά το δυνατόν οικονομική αυτάρκεια των ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα.

Η πρωτοβουλία για τη σύσταση του Κοι.Σ.Π.Ε. «Αρχιπέλαγος» στο κέντρο της Αθήνας (περιοχές Κυψέλης, Πατησίων, Πολυγώνου, Λαμπρινής και Γαλατσίου) ξεκίνησε το 2014 από ομάδα ευαισθητοποιημένων επαγγελματιών ψυχικής υγείας, από φορείς κοινωνικής οικονομίας, φορείς αυτοδιοίκησης, κοινωνικά αλληλέγγυους ιδιώτες και ιδιωτικές επιχειρήσεις και –κυρίως- από άτομα που αντιμετωπίζουν ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Η ίδρυση και λειτουργία του διέπεται από τις διατάξεις του άρθρου 12 του Ν. 2716/1999 για την μεταρρύθμιση στην ψυχική υγεία και επικουρικά από τις διατάξεις του Ν. 4430/2016 για την «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία».

5.2.2 Ανθρώπινες εμπειρίες και βιώματα

Ο Δημήτρης Χονδρός είναι οικονομολόγος, κάτοχος msc Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του «Αρχιπέλαγους». Ο ίδιος εργάζεται σε μια ιδιωτική επιχείρηση και η συμμετοχή του στο συνεταιρισμό είναι αμισθί, αποτέλεσμα της διάθεσης του για εθελοντική προσφορά. Η εργασιακή του εμπειρία περιλαμβάνει απασχόληση και στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, η επιλογή του όμως τα τελευταία χρόνια είναι η δραστηριοποίηση στον κοινωνικό χώρο. Το «Αρχιπέλαγος» του προσφέρει προσωπική ικανοποίηση και ολοκλήρωση και γι' αυτό τυγχάνει πλήρους στήριξης από την οικογένεια του στην ιδιαίτερα ενεργή και καθημερινή ενασχόλησή του στο συνεταιρισμό.

Πεποίθησή του είναι ότι πρέπει οι ψυχικά ασθενείς να ανατρέψουν το στερεότυπο της απομόνωσης και του αποκλεισμού, να μετατραπούν από καταναλωτές πόρων μόνο (φάρμακα, ιατρική παρακολούθηση, επιδόματα) και σε παραγωγούς πόρων, μέσω της εργασίας τους. Η εργασιακή τους ενσωμάτωση θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις μιας αξιοπρεπούς ζωής και ισότιμης με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας. Στόχος είναι να έχουν τη δυνατότητα να ζήσουν όπως οι υγιείς, να μπορούν να προσφέρουν και ταυτόχρονα να απολαμβάνουν τα οφέλη της συλλογικότητας. Θεωρεί μέγιστο επίτευγμα της επιχείρησης το ότι βοήθησε ανθρώπους να συμπληρώσουν τα ένσημα που χρειαζόνταν για εξασφάλιση της σύνταξής τους. Η πιο συγκλονιστική στιγμή της εμπλοκής του στην κοινωνική επιχείρηση είναι η εισήγηση σε ημερίδα για τη λειτουργία των ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. ενός μέλους και ταυτόχρονα εργαζόμενου, ο οποίος είναι κωφάλαλος και αντιμετωπίζει ψυχικές διαταραχές. Η ομιλία του ξεκίνησε με τη φράση ότι δουλεύει στο «Αρχιπέλαγος» σχεδόν τέσσερα χρόνια και πριν από αυτό ήταν «μόνο τρελός». Για τον Δημήτρη ένας άνθρωπος δεν έχει μία μόνο ταυτότητα αλλά πολλές (π.χ. άνδρας- γυναίκα, νέος-γέρος, συναισθηματικός-ψυχρός), επομένως είναι πολύ σημαντικό μέσα από τέτοιου είδους δραστηριότητες να αναδεικνύονται τα θετικά στοιχεία της ταυτότητας του ατόμου. Και αυτό είναι το επιστέγασμα της προσπάθειας του «Αρχιπελάγους»: να αναδείξει τις θετικές ταυτότητες των μελών και εργαζομένων του.

Ο Κώστας έχει αναλάβει την επιχειρησιακή λειτουργία της του «Αρχιπελάγους» ως υπεύθυνος των τμημάτων του ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. τα τελευταία δύο χρόνια. Η θέση του είναι πλήρους απασχόλησης και το αντικείμενό της εργασίας του περιλαμβάνει τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, τη συμμετοχή της επιχείρησης σε διαγωνιστικές διαδικασίες για την ανάληψη έργων και γενικότερα το σχεδιασμό των επιχειρησιακών δράσεων. Ο ίδιος δεν είναι λήπτης υπηρεσιών ψυχικής υγείας και παλαιότερα απασχολούνταν στον ιδιωτικό τομέα, τον οποίο και εγκατέλειψε όταν του προτάθηκε να εργαστεί στον συνεταιρισμό. Η επιλογή του αυτή βασίστηκε, όπως τονίζει ο ίδιος, στο «κοινωνικό αποτύπωμα αυτής της θέσης» στην πρόκληση «να παντρευτεί το επιχειρησιακό κομμάτι με το κοινωνικό, το ανθρώπινο». Χαρακτηρίζει τις συνθήκες που αντιμετώπισε στην ιδιωτική αγορά εργασίας «ανθρωποφάγες, με κύριο μέλημα το κέρδος» και τις αντιδιαστέλλει με αυτές της παρούσας εμπειρίας του, που θέτουν προτεραιότητα «στο προσωπικό, στο πως η εργασία θα έχει θετικό αποτέλεσμα στις ευαίσθητες ομάδες με τις οποίες συνεργάζονται και παράλληλα στο πως οι παρεχόμενες υπηρεσίες θα διατηρούν υψηλό επίπεδο, με στόχο την ικανοποίηση των πελατών». Για τον Κώστα, η διαφορά αυτή με τον ιδιωτικό τομέα συνιστά ταυτόχρονα και τη μεγάλη δυσκολία για μια κοινωνική επιχείρηση που καλείται να έρθει αντιμέτωπη με ιδιωτικές εταιρίες και να διεκδικήσει κομμάτι της αγοράς. Ως προς τις προοπτικές που μπορεί να του προσφέρει η απασχόλησή του στο «Αρχιπέλαγος», ο ίδιος αντιλαμβάνεται το συνεταιρισμό ως ένα

καινούργιο χώρο με αναπτυξιακές τάσεις και στον οποίο η καθημερινή εργασία είναι πηγή μάθησης νέων πραγμάτων, γεγονός που του προκαλεί ευχαρίστηση και ικανοποίηση. Πιστεύει πως όλες οι εξαγγελίες σχετικά με την προώθηση του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα ήταν απλά διατύπωση πολιτικών προτάσεων χωρίς πρακτικό αντίκρισμα στο πρόσφατο παρελθόν, ωστόσο διαπιστώνει πως το τελευταίο διάστημα υπάρχει θετική ενεργοποίηση και από την πλευρά του κράτους αλλά και από κοινωνικούς επιχειρηματίες που επιθυμούν να παράξουν έργο, δημιουργώντας σοβαρές και αξιόλογες προσπάθειες κοινωνικών συνεταιρισμών.

Η Μαρία είναι μια γυναίκα σαράντα πέντε ετών περίπου με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα, η οποία εργάζεται στο «Αρχιπέλαγος» από το Νοέμβριο του 2016. Εργαζόταν στο παρελθόν ως υπάλληλος γραφείου σε διάφορους φορείς του Δημοσίου με καθεστώς συμβάσεων ορισμένου χρόνου και στη συνέχεια στον ιδιωτικό τομέα. Η ψυχική της υγεία την ανάγκασε να εγκαταλείψει την εργασία της και να απέχει για μεγάλο χρονικό διάστημα από κάθε είδους απασχόληση, καλύπτοντας τις βιοτικές της ανάγκες από τη σύνταξη αναπηρίας ως ψυχικά ασθενής και την βοήθεια του οικογενειακού της περιβάλλοντος. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να περιθωριοποιηθεί και παρά τη θεραπευτική αγωγή και την επαγγελματική ψυχολογική στήριξη που λάμβανε, ένιωθε «ότι δεν έχει μέλλον» όπως χαρακτηριστικά τονίζει η ίδια. Ενώ ήθελε να εργαστεί, κωλυόταν γιατί θεωρούσε τον εαυτό της ανέτοιμο να ενταχθεί επαγγελματικά και φοβόταν ότι δεν θα τα κατάφερνε να προσαρμοστεί, πιστεύοντας και η ίδια στα στερεότυπα που αποκλείουν τους ανθρώπους με ψυχική νόσο από την απασχόληση. Με παρότρυνση του ψυχολόγου της, απευθύνθηκε στο «Κέντρο Κοινωνικού Διαλόγου» της Π.Ε.Ψ.Α.Ε.Ε.⁷ και με τη βοήθεια εργασιακού συμβούλου του Γραφείου Υποστήριξης της Απασχόλησης και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, προσλήφθηκε στο «Αρχιπέλαγος» ως μισθωτή μερικής απασχόλησης σε υπηρεσίες καθαριότητας.

Η αρχή ήταν δύσκολη, λόγω του ότι απείχε για πολύ καιρό από το εργασιακό περιβάλλον και εξαιτίας του αντικειμένου, που ήταν πρωτόγνωρο για εκείνη. Η βοήθεια και η ψυχολογική υποστήριξη που της δόθηκε από τα στελέχη της επιχείρησης, τόσο τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας όσο και τα μέλη της διοίκησης, οι πολύ καλές συνθήκες εργασίας, η άψογη συνεργασία με τους συναδέλφους της, η απουσία καταστάσεων πίεσης και άγχους που χαρακτηρίζουν τον ιδιωτικό τομέα, την οδήγησαν να αισθάνεται «όμορφα» όπως αναφέρει, να νιώθει «ψυχική ικανοποίηση δουλεύοντας ακόμα και στην καθαριότητα». Κατά τη γνώμη της, η εργασιακή εμπειρία στο χώρο της κοινωνικής επιχείρησης διαφέρει κατά πολύ από τα αντίστοιχα βιώματα που έχει τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από το δημόσιο τομέα. Η διαφορά έγκειται στο κέντρο βάρους που δίνεται στον

⁷ Πανελλαδική Ένωση για την Ψυχοκοινωνική Αποκατάσταση και την Επαγγελματική Επανένταξη / Επιστημονικό-Μη Κερδοσκοπικό Σωματείο με αποστολή την ομαλή κοινωνική ενσωμάτωση των ατόμων με ψυχοκοινωνικές δυσκολίες.

άνθρωπο και όχι τόσο στην εργασία και η επιτυχία του εγχειρήματος είναι ότι με αυτό τον τρόπο και το αποτέλεσμα της εργασίας είναι καλύτερο και αποδοτικότερο. Πριν λίγους μήνες της προτάθηκε να μετακινηθεί, προσφέροντας τις υπηρεσίες της ως υπάλληλος γραφείου στο λογιστήριο, στον τομέα δηλαδή που διαθέτει εργασιακή εμπειρία από το παρελθόν. Η εξέλιξη αυτή της έδωσε μεγάλη χαρά, θεωρώντας πως αποτελεί επιβράβευση της δουλειάς της και απόδειξη εκτίμησης προς το πρόσωπό της και την κάνει να αισθάνεται αισιοδοξία για το μέλλον.

Πιστεύει ότι το «Αρχιπέλαγος» της άλλαξε ολικά τη ζωή της. Βελτίωσε την οικονομική της κατάσταση, έφυγε από την πατρογονική εστία που διέμενε έως πρόσφατα και απέκτησε δικό της χώρο- βήμα ιδιαίτερης σημασίας για αυτήν- έγινε πιο κοινωνική και χαρούμενη. Πλέον νιώθει εμπιστοσύνη στον εαυτό της και τις ικανότητες που διαθέτει, χρήσιμη και έτοιμη να συνεχίσει τη ζωή της με «καινούργιους ορίζοντες» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η ίδια.

5.2.3 Τα μέλη του συνεταιρισμού - οι εργαζόμενοι

Ως προς τα μέλη του συνεταιρισμού, αυτά διαχωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: ψυχικά ασθενείς, επαγγελματίες ψυχικής υγείας και διάφορα φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Σύμφωνα με στοιχεία του Ιουλίου του 2017 τα άτομα με ψυχοκοινωνικά προβλήματα αποτελούσαν το 42,5% του συνόλου των μελών, η δεύτερη κατηγορία το 39,1% και η τρίτη το 18,4%. Όσοι δραστηριοποιήθηκαν για τη σύσταση της ΚΟΙ.Σ.Π.Ε και συνεχίζουν να είναι ενεργοί μέχρι και σήμερα χωρίς να ανήκουν στην πρώτη κατηγορία, κινητοποιήθηκαν για λόγους αλληλεγγύης, στοχεύοντας στο να βοηθήσουν και να στηρίξουν άτομα με ψυχικά προβλήματα. Ως εκ τούτου, τα μέλη της δεύτερης και τρίτης κατηγορίας παραιτήθηκαν εκ του δικαϊωμάτος τους στη διανομή πλεονασμάτων.

Οι εργαζόμενοι δεν είναι υποχρεωτικά μέλη και η συμμετοχή τους ή μη, έγκειται στη διακριτική τους ευχέρεια. Πολιτική ωστόσο του συνεταιρισμού είναι η διαρκής διεύρυνση του αριθμού των μελών και γι' αυτό το λόγω ενθαρρύνουν, ακόμα και διευκολύνουν απασχολούμενους να εγγραφούν ως μέλη στο «Αρχιπέλαγος», προκειμένου να καταστούν με τη σειρά τους οι ίδιοι αλληλέγγυοι σε κάποιους άλλους. Αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής είναι η αύξηση των μελών από 72 (ο αριθμός των φυσικών και νομικών προσώπων που υπέγραψαν το καταστατικό του συνεταιρισμού στην ιδρυτική του συνέλευση τον Ιούνιο του 2014) σε 90 μέλη το Φεβρουάριο του 2018. Εξάλλου, αντιπροσωπευτικό του κλίματος και του χαρακτήρα του συνεταιρισμού αποτελεί το γεγονός ότι ουδέποτε εκφράστηκε διαφωνία από τα μέλη της πρώτης κατηγορίας στις προσλήψεις

ατόμων που δεν είναι μέλη και δεν επιθυμούν να γίνουν, καταδεικνύοντας την έλλειψη οποιασδήποτε μορφής ανταγωνισμού.

Ιδιαιτερότητα του συγκεκριμένου ΚΟΙ.Σ.Π.Ε., η οποία οφείλεται κατά κύριο λόγο στη θέση του στο κέντρο της Αθήνας, αποτελεί η συμμετοχή σε αυτόν και ως μέλη και ως εργαζόμενοι, ατόμων που ανήκουν σε κοινωνικά και εργασιακά αποκλεισμένες ομάδες, πέραν των ψυχικά ασθενών. Τόσο στην ομάδα πρωτοβουλίας για τη σύσταση αλλά και στο διοικητικό συμβούλιο και κυρίως στην κατηγορία των εργαζομένων συμπεριλαμβάνονται πρώην χρήστες ναρκωτικών, πρόσφυγες και μετανάστες, μέλη μονογονεϊκών οικογενειών και μακροχρόνια άνεργοι. Αντλώντας στοιχεία από τον απολογισμό του έτους 2016, στα συνεργεία καθαριότητας απασχολήθηκαν με καθεστώς μειωμένης απασχόλησης 35 άτομα, εκ των οποίων το 60% αντιμετωπίζουν ψυχοκοινωνικά προβλήματα, 48,5% είναι πρόσφυγες ή μετανάστες (με κάποιους από αυτούς να είναι παράλληλα ψυχικά ασθενείς), ενώ από το σύνολο των εργαζομένων το 65,7% είναι γυναίκες (ορισμένες από αυτές είναι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών). Ο απολογισμός για το διαχειριστικό έτος 2017 δεν είχε οριστικοποιηθεί έως την συγγραφή της παρούσας εργασίας, ωστόσο δόθηκε πρόσβαση στη συντάξασα σε αρχεία του συνεταιρισμού, από τα οποία προκύπτει ότι για το έτος που παρήλθε, το σύνολο των απασχολούμενων ήταν 55 με τους λήπτες υπηρεσιών ψυχικής υγείας να αποτελούν το 34,5%, τους μετανάστες και πρόσφυγες το 36,4% και το υπολειπόμενο περίπου 30% να απαρτίζεται από μακροχρόνια ανέργους, πρώην τοξικομανείς και μέλη μονογονεϊκών οικογενειών. Παράλληλα εργάζονται και δύο άτομα για διοικητικές και διαχειριστικές ανάγκες, το κόστος μισθοδοσίας των οποίων καλύπτεται από την ΑμΚΕ «Συνειρμός» και τη μονάδα ψυχικής υγείας «Κέντρο Ημέρας Βαβέλ». Η παραπάνω μονάδα έχει σαν στόχο την παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας σε μετανάστες και πρόσφυγες που διαμένουν στην Αθήνα. Εκτός από την δωρεάν διάθεση στο «Αρχιπέλαγος» των δύο εργαζομένων, το «Κέντρο Ημέρας Βαβέλ» παραχωρούσε και χώρο για τη λειτουργία του συνεταιρισμού, καλύπτοντας και το κόστος ηλεκτρισμού, τηλεπικοινωνιών και λοιπών λειτουργικών αναγκών μέχρι και το Φεβρουάριο του 2018, οπότε και ο ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. προχώρησε στην ενοικίαση δικού της χώρου στην ίδια περιοχή.

Αξιοσημείωτη είναι και η εθελοντική προσφορά αρκετών μελών του συνεταιρισμού, κυρίως για τις ανάγκες της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης των μελών και των εργαζομένων. Στα μελλοντικά σχέδια του «Αρχιπελάγους» εντάσσεται και η συνεργασία με το ΚΕ.Θ.Ε.Α. (Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων) με στόχο την απασχόληση και την εργασιακή ένταξη των αποφοίτων του προγράμματος και πρώην τοξικομανών.

Για το έτος 2016 ο συνεταιρισμός διένειμε ως επίδομα παραγωγικότητας στους εργαζομένους του το ποσό των 4.099 ευρώ (συμπεριλαμβανομένων και των ασφαλιστικών εισφορών) ενώ η πρόβλεψη για το 2017 ξεπερνά τις 8.000 ευρώ.

5.2.4 Επιχειρηματική Δραστηριότητα

Η πρώτη χρονικά και κεντρική δραστηριότητα του «Αρχιπελάγους» είναι τα συνεργεία καθαριότητας για εξωτερικούς και εσωτερικούς χώρους, σε συνδυασμό με παροχή ειδικών υπηρεσιών όπως απολυμάνσεις, απεντομώσεις, καθαρισμό επίπλων και μοκετών, αποψιλώσεις κ.τ.λ. Στην ιστοσελίδα της επιχείρησης τονίζεται η ποιότητα των χρησιμοποιούμενων υλικών και η συμμόρφωσή τους στους κανονισμούς του Γενικού Χημείου του Κράτους και του Εθνικού Οργανισμού Φαρμάκων. Τα μελλοντικά επιχειρηματικά σχέδια περιλαμβάνουν:

α) παρέμβαση στον τομέα της εστίασης που θα προσφέρει οικονομικό αλλά ποιοτικό ethnic φαγητό, βασισμένο σε αυθεντικές πρώτες ύλες και θα απευθύνεται στους εναλλακτικούς «foodies» της Αθήνας/Food Lab-Pop Up Restaurant

β) τμήμα Διαπολιτισμικής Υποστήριξης, με στόχο την απασχόληση ατόμων προερχομένων από διαφορετικές κοινότητες μεταναστών, αμφοτέρων των φύλων, ως διαμεσολαβητών προκειμένου να εξυπηρετούν μετανάστες που χρειάζονται υποστήριξη για την επικοινωνία τους με διάφορες υπηρεσίες.

γ) τμήμα μικροεπισκευών κτιρίων που θα παρέχει υπηρεσίες από εξειδικευμένους τεχνίτες με την κατάλληλη εκπαίδευση και πιστοποίηση.

Δ) Εμπορία μεταχειρισμένων ειδών (pop up gift shop).

5.2.5 Πελάτες

Ο κύριος αγοραστής των υπηρεσιών του «Αρχιπελάγους» είναι φορείς και υπηρεσίες του Δημοσίου, με βάση το ευνοϊκό νομοθετικό πλαίσιο για τις συμβάσεις. Σύμφωνα με διατάξεις του νόμου 4412/2016 ⁸ δίνεται η δυνατότητα σε αναθέτουσες αρχές και φορείς του Δημοσίου να παραχωρούν κατ' αποκλειστικότητα σε ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. και ΚΟΙΝ.Σ.Ε.Π. το δικαίωμα συμμετοχής σε διαδικασίες δημοσίων συμβάσεων. Κατά συνέπεια, το «Αρχιπέλαγος» έχει συνεργαστεί με την Περιφέρεια Αττικής, τον Εθνικό Οργανισμό Φαρμάκων, τον ΕΟΠΥΥ Κεντρικού Τομέα, την Υπηρεσία Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού, την Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠ-

⁸ Άρθρα 20 και 256 για ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. και ΚΟΙΝ.Σ.Ε.Π. και 110 και 321 για ΚΟΙΝ.Σ.Ε.Π. ένταξης στο Ν. 4412/2016, ο οποίος αποτελεί προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς στις διατάξεις των Οδηγιών 2014/24/ΕΕ και 2014/25/ΕΕ στο πλαίσιο της ενσωμάτωσης από τις ελληνικές αρχές του ενωσιακού δικαίου στην εθνική έννομη τάξη στον τομέα των Δημοσίων Συμβάσεων.

ΥΜΕΠΕΡΑΑ⁹, την ΗΔΙΚΑ ΑΕ (Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης) και την Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (Ε.Α.Α.ΔΗ.ΣΥ). Κατά τα λεγόμενα των στελεχών του συνεταιρισμού, στις διαδικασίες συμμετοχής σε αναθέσεις και διαγωνισμούς δημοσίων συμβάσεων δεν παρατηρείται ανταγωνισμός μεταξύ των ΚΟΙΣ.Π.Ε., αντιθέτως επικρατούν συνθήκες συνεργασίας και αλληλοϋποστήριξης. Από την άλλη πλευρά και οι δημόσιοι φορείς, έχοντας γνώση των κακών συνθηκών εργασίας στα ιδιωτικά συνεργεία καθαρισμού, ολοένα και περισσότερο επιλέγουν να κάνουν χρήση της ευνοϊκής νομοθεσίας για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Άλλοι φορείς που συνεργάζονται με τον εν λόγω συνεταιρισμό είναι το Κέντρο Ημέρας «Βαβέλ» και οι «Γιατροί χωρίς Σύνορα».

Η άποψη των στελεχών της επιχείρησης είναι ότι η προσπάθεια να διεισδύσει η καθαριότητα στην ιδιωτική κατανάλωση δεν είναι ελπιδοφόρα, επειδή οι ιδιωτικές επιχειρήσεις ή οι πολίτες προτιμούν τα αμιγώς ιδιωτικά συνεργεία καθαρισμού, λόγω των χαμηλών τιμών που αυτά προσφέρουν.

5.2.6 Προβλήματα και αδυναμίες

Το σημαντικότερο ζήτημα για τον πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου του «Αρχιπελάγους» που ταλανίζει το σύνολο των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας αλλά και την ίδια τη χώρα είναι η έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου. Αποτέλεσμα αυτού είναι το έλλειμμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας, η καχυποψία προς πάσα κατεύθυνση, τις αρχές, τους θεσμούς, τους ανθρώπους, η «φοβικότητα» που χαρακτηρίζει το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων. «Όπου δεν υπάρχει κοινωνικό κεφάλαιο τέτοιου είδους δραστηριότητες είναι πολύ δύσκολο να αναπτυχθούν» αναφέρει χαρακτηριστικά ο Δημήτρης, μη παραλείποντας βέβαια να επισημάνει ότι τα ήδη υπάρχοντα στερεότυπα ενίσχυσαν οι περιπτώσεις κακών πρακτικών κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Παρά τη διάθεση της πολιτικής διοίκησης τα τελευταία χρόνια να προωθήσει την κοινωνική επιχειρηματικότητα, το κράτος παραμένει «φοβικό» και δεν αναλαμβάνει τον κίνδυνο να ηγηθεί σε σημαντικές κοινωνικές αλλαγές, αντιθέτως επιλέγει τη συντήρηση της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων και κατά συνέπεια την αυτοσυντήρηση του πολιτικού συστήματος.

Κομβικό σημείο για τη βιωσιμότητα του συνεταιρισμού είναι η χρηματοδότησή του, καθώς υπάρχει έλλειμμα επαρκούς ρευστότητας και αποκλεισμός από τις τράπεζες. Τα ιδρυτικά μέλη δεν έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν υψηλά ποσά για εταιρικά μερίδια, γεγονός που καθιστά το

⁹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη, <http://www.ymerperaa.gr/>

αρχικό κεφάλαιο επένδυσης ανεπαρκές και η σχεδόν παντελής έλλειψη πρόσβασης στο πιστωτικό σύστημα οδηγεί σε ανυπαρξία κεφαλαίων κίνησης. Η γραφειοκρατία στη σύναψη και εκτέλεση των δημοσίων συμβάσεων, οι καθυστερήσεις στην πληρωμή των υπηρεσιών από δημόσιους φορείς, η έλλειψη ενημέρωσης στις υπηρεσίες του κράτους για τους φορείς της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, δημιουργούν πολλαπλά προβλήματα στην λειτουργία του συνεταιρισμού. Τα νομοθετήματα του 2011 και 2016 έδωσαν λύσεις σε ζητήματα όπως την κατάργηση της υποχρέωσης να ασφαλιζονται τα μέλη ως έμποροι στον ΕΦΚΑ (Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης), αντιμετώπισε με πιο ορθολογικό τρόπο θέματα οργάνωσης και λειτουργίας, ωστόσο δεν έδωσε λύσεις στα ουσιαστικά προβλήματα επιχειρηματικότητας που απειλούν τη βιωσιμότητα των κοινωνικών συνεταιρισμών. Στο ισχύον θεσμικό υπόβαθρο παρατηρείται παλινδρόμηση ανάμεσα σε θετικά βήματα και όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε «πισωγυρίσματα» που αφορούν σε περιορισμούς και παραπομπές σε μελλοντικές νομοθετικές ρυθμίσεις. Για παράδειγμα, ενώ μνημονεύεται η παραχώρηση περιουσιακών στοιχείων από φορείς του Δημοσίου και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε κοινωνικές επιχειρήσεις, η εφαρμογή παραπέμπεται σε μια εκ νέου υπουργική απόφαση προκειμένου να καθοριστούν οι όροι και οι προϋποθέσεις για την πραγμάτωση της, απόφαση που δεν είχε εκδοθεί μέχρι και τον Φεβρουάριο του τρέχοντος έτους. Η πλήρης φορολόγηση και η προείσπραξη των φόρων μέσω της τιμολόγησης των παρεχόμενων υπηρεσιών, σε συνδυασμό με την εξαγγελία αλλά μη δραστηριοποίηση του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας, δυσχεραίνουν την ήδη προβληματική κατάσταση.

Τέλος, σημαντική αδυναμία της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα θεωρείται η έλλειψη εξειδικευμένων στελεχών που θα υποστηρίξουν τη λειτουργία των κοινωνικών συνεταιρισμών και θα συμβάλλουν στη περαιτέρω ανάπτυξη του τομέα.

5.2.7 Δυνατότητες και προοπτικές συνεργασίας με την Τοπική Αυτοδιοίκηση

Για τα στελέχη του «Αρχιπελάγους» η συνεργασία με τους φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης παρουσιάζει ιδιαίτερη δυναμική, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει τα μέγιστα στην τοπική ανάπτυξη. Ως επιχείρηση έχουν ήδη συνεργαστεί με Οργανισμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης Β' βαθμού (την Περιφέρεια Αττικής) αποκομίζοντας μια θετική εμπειρία, ωστόσο θεωρούν ότι τέτοιου είδους προσπάθειες είναι ακόμα σε πρώιμο στάδιο και υπάρχουν πολύ μεγάλα περιθώρια για σύμπραξη και συνέργειες. Πεποίθησή τους είναι ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση δεν έχει συνειδητοποιήσει ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι ένας ζωντανός οργανισμός, η ενεργοποίηση και ανάπτυξη του οποίου θα μπορούσε να αποτελέσει ευκαιρία για την τοπική κοινωνία να λύσει σημαντικά προβλήματά

της, με προεξάρχον το πρόβλημα της ανεργίας. «Βοήθησε αυτόν που φτιάχνει θέσεις εργασίας για να βοηθήσεις του δημότες σου» αναφέρει χαρακτηριστικά ο Δημήτρης, στηρίζοντας το στο ότι η ανάπτυξη μιας κοινωνικής επιχείρησης δημιουργεί νέες θέσεις απασχόλησης, οι οποίες κατά τεκμήριο θα καλυφθούν από μέλη της τοπικής κοινωνίας, άτομα δηλαδή που η δημοτική αρχή έχει υποχρέωση και θέλει να βοηθήσει. Η επιφυλακτικότητα και η καχυποψία εκ μέρους των τοπικών αρχών εν μέρει δικαιολογείται από την παρουσία και δράση κάποιων περιπτώσεων συνεταιριστικών επιχειρήσεων με στόχο την εκμετάλλευση ευρωπαϊκών προγραμμάτων, επιχορηγήσεων και προνομίων που προσφέρει ο νόμος για την Κοινωνική Οικονομία και εν μέρει από την επικράτηση στερεοτύπων στη χώρα μας ότι τέτοιου είδους πρωτοβουλίες είναι ευκαιριακές και έχουν τυχοδιωκτικό χαρακτήρα.

Ως προς τις προτάσεις τους για ένα δυνητικό πλαίσιο συνεργασίας, θεωρούν ότι ως πρώτο βήμα θα πρέπει η Τοπική Αυτοδιοίκηση να συνειδητοποιήσει ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν μπορούν να ανταγωνιστούν τις συμβατικές από άποψη κόστους. Πολλές φορές οι δεύτερες, λειτουργώντας καθαρά κερδοσκοπικά, είναι σε θέση να μην ακολουθούν πάντα τη «νόμιμη οδό» π.χ. να μην ασφαλίζουν τους εργαζομένους και επομένως να μειώνουν το κόστος λειτουργίας τους και να είναι βιώσιμες από επιχειρηματική και οικονομική σκοπιά. Η κοινωνική επιχείρηση όμως όχι μόνο δεν παρεκκλίνει από τη νομιμότητα ως προς τις μισθολογικές και ασφαλιστικές της υποχρεώσεις προς τους εργαζόμενούς της, αλλά συχνά, λόγω του κοινωνικού της χαρακτήρα, αυξάνει το κόστος λειτουργίας της εξαιτίας των επιπλέον παροχών που προσφέρει, προκειμένου να εξαλειφθεί οποιοδήποτε κώλυμα που κρατά άτομα μακριά από την αγορά εργασίας. Στο «Αρχιπέλαγος» για παράδειγμα, δαπανώνται πόροι της επιχείρησης προκειμένου οι εργαζόμενοι να έχουν στη διάθεση τους έναν υποστηρικτικό μηχανισμό, αποτελούμενο από ψυχολόγο, εργασιολόγο και διερμηνέα νοηματικής αλλά και υπηρεσίες φύλαξης παιδιών για τους απασχολούμενους γονείς.

Μια πρόταση συνεργασίας θα μπορούσε να είναι η παραχώρηση δημοτικής ακίνητης περιουσίας για χρήση της από τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, ένας Δήμος μπορεί να διαθέσει ένα από τα άδεια κτίρια που του ανήκουν, εξασφαλίζοντας στην κοινωνική επιχείρηση πόρους, οι οποίοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία μιας νέας θέσης εργασίας αντί του να καταναλώνονται σε ενοικιάσεις χώρων. Επίσης, μπορεί να παραχωρήσει εκτάσεις για καλλιέργεια και να εξασφαλίσουν άνθρωποι εργασία και παραγωγή εισοδήματος. Με αυτό τον τρόπο η Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί να διαχειριστεί την ακίνητη περιουσία της με τρόπο εποικοδομητικό, να σταματήσει δηλαδή ή έστω να μειωθεί το φαινόμενο να υπάρχουν δημοτικοί χώροι ανενεργοί και νεκροί αλλά αντίθετα να δραστηριοποιηθούν μέσω της κοινωνικής επιχειρηματικότητας προς όφελος της τοπικής κοινωνίας. Μια άλλη πρόταση είναι να επεκταθεί η εκ του νόμου δυνατότητα

να προκηρύσσονται έργα με αναθέσεις σε κοινωνικές επιχειρήσεις και ως εκ τούτου σύμφωνα με τον Δημήτρη «το πλεονάζον όφελος να μην αποτελεί καθαρό κέρδος για τον ιδιώτη αλλά να επανεπενδυθεί στην ποιότητα των υπηρεσιών και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, να αποτελεί δηλαδή παρέμβαση της δημοτικής αρχής στην ανεργία της τοπικής κοινωνίας. Πρόκειται για μία διαδικασία αλυσιδωτών αντιδράσεων οι οποίες σε τελική ανάλυση δεν κοστίζουν τίποτα στο κράτος».

Σημαντική ήταν η τοποθέτηση των στελεχών του «Αρχιπελάγου» για τους χειρισμούς των κυβερνώντων σε θέματα κοινωνικής πολιτικής και συγκεκριμένα η πολιτική επιλογή της προσφοράς επιδομάτων ή άμεσων παροχών μέσω κοινωνικών φαρμακείων, κοινωνικών παντοπωλείων, δωρεάν σίτισης κ.τ.λ που τελευταία έχουν επεκταθεί σε τόσο μεγάλο βαθμό στους δήμους, ώστε να καθιστούν σε πολλές περιπτώσεις τους ωφελούμενους αρνητικούς στο ενδεχόμενο της εύρεσης εργασίας. Μάλιστα αναφέρθηκαν και σε συγκεκριμένα παραδείγματα εργαζομένων του συνεταιρισμού, οι οποίοι παραιτήθηκαν γιατί οι παροχές που απολάμβαναν και τα έσοδα από τα επιδόματα ήταν περισσότερα από την αμοιβή της εργασίας τους σε αυτόν. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση εργαζόμενης, ψυχικά ασθενούς με ανάγκη χρήσης ακριβών φαρμάκων, τα οποία της παρέχονταν δωρεάν ως άνεργη. Όταν όμως ξεκίνησε να εργάζεται στον συνεταιρισμό σταμάτησε η δωρεάν παροχή φαρμάκων. Τελικά επέλεξε να σταματήσει την εργασία της ως ασύμφορη, ακολουθώντας την παραίνεση δημοσίου υπαλλήλου της Πρόνοιας, που περιείχε μάλιστα και την υπενθύμιση ότι για την εν λόγω εργαζόμενη η «καλύτερη» περίπτωση είναι η ανασφάλιστη εργασία σε συνδυασμό με τις παροχές της ανεργίας. Για τον Δημήτρη, οι παροχές και τα επιδόματα σε κοινωνικά αδύνατους και αποκλεισμένους αφενός δεν θα μπορέσουν ποτέ να είναι επαρκή για την απόκτηση μιας αξιοπρεπούς ζωής, αφετέρου κεντρική συνιστώσα της προσφοράς τους από τους δημοτικούς άρχοντες είναι η διατήρηση και ανάπτυξη πελατειακών σχέσεων και η εξασφάλιση της «εύκολης ψήφου».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας αποτελεί μια ερευνητική διαδικασία εν εξελίξει, καθώς η ύπαρξη της συνδέεται διαχρονικά με την άμυνα του ανθρώπου απέναντι σε καταστάσεις αδικίας και εκμετάλλευσης και την προσπάθειά του να εξασφαλίσει ποιοτικότερους όρους διαβίωσης. Η διαθέσιμη βιβλιογραφία δεν έχει καταλήξει σε ένα σαφή και ακριβή ορισμό, γεγονός που μαρτυρά το δυναμικό και εξελικτικό της χαρακτήρα. Ωστόσο, η τοποθέτησή της ανάμεσα στο κράτος και την αγορά, το αξιακό της σύστημα, το οποίο στηρίζεται στις αρχές της αλληλεγγύης, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της δικαιοσύνης και της ισότητας, η στόχευση της αφενός σε οικονομικά συλλογικά οφέλη και αφετέρου στην κοινωνική συνοχή και ανάπτυξη, την καθιστούν κατά γενική ομολογία ως ένα προνομιακό χώρο. Οι οργανώσεις που έχουν αναδειχθεί στο πλαίσιο της, όπως τα ιδρύματα, οι συνεταιρισμοί, οι εταιρείες αλληλοβοήθειας, οι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, οι εργατικές ενώσεις, τα σωματεία λειτούργησαν ήδη από τον 19^ο αιώνα ως ανάχωμα στην κοινωνική ανισότητα που προκάλεσε η βιομηχανική επανάσταση και η επικράτηση του καπιταλισμού. Σήμερα, υπό το καθεστώς της παγκοσμιοποίησης και των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, της υποχώρησης του κράτους πρόνοιας και της κυριαρχίας του ατομικισμού, των δημογραφικών αλλαγών και της αντιμετώπισης του οξύτατου προβλήματος των προσφύγων και μεταναστών, καλούνται εκ νέου να καλύψουν παραγωγικές και κοινωνικές ανάγκες, να συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη και πάνω από όλα να καλλιεργήσουν τις απαραίτητες εκείνες συνθήκες για την αύξηση του κοινωνικού κεφαλαίου.

Θεωρώντας την Κοινωνική Οικονομία ως το ευρύτερο πλαίσιο και προσεχές γένος, η κοινωνική επιχειρηματικότητα αποτελεί μια εκ των οργανώσεών της, με ειδοποιό διαφορά σε σχέση με άλλες το συνδυασμό της επιχειρηματικής λειτουργίας με τη δημιουργία κοινωνικής αξίας. Πρόκειται για επιχείρηση με εμπορική δράση και παράλληλα με κοινωνική αποστολή και στόχους όχι τη μεγιστοποίηση του κέρδους αλλά την εργασιακή ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικά ομάδων, την καταπολέμηση της ανεργίας και των ανισοτήτων και την κάλυψη αναγκών, στις οποίες ο ιδιωτικός και δημόσιος φορέας αδυνατούν ή δεν επιθυμούν να εμπλακούν. Η κριτική που ασκείται στο κοινωνικό επιχειρείν έγκειται ακριβώς στο υβριδικό στοιχείο της λειτουργίας της, την οικονομική και κοινωνική της διάσταση, θεωρώντας την ως συμβιβασμό της Κοινωνικής Οικονομίας στους κανόνες του νεοφιλελευθερισμού και του συστήματος της αγοράς. Ο αντίλογος προβάλλει το επιχείρημα ότι από τη στιγμή που οι κανόνες της αγοράς έχουν επικρατήσει στην κοινή αντίληψη, η επιχειρηματική δράση με κοινωνικό πρόσημο νομιμοποιείται ηθικά να υπάρχει, ως ένα νέο μοντέλο

μετασχηματισμού των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων, με αποδοτικότητα στη δημιουργία θέσεων εργασίας και την ενδογενή ανάπτυξη παραγωγικού ιστού.

Τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η Κοινωνική Οικονομία και η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην αντιμετώπιση των οξυμμένων κοινωνικών προβλημάτων αλλά και των προκλήσεων της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, οδήγησε την Ευρωπαϊκή Ένωση, ήδη από τις αρχές του 1990, να αναγνωρίσει θεσμικά τον τομέα. Παράλληλα, ανέπτυξε μια σειρά πρωτοβουλιών και δράσεων για την στήριξη και την ανάπτυξή του, προσφέροντας λύσεις σε θέματα χρηματοδότησης και αναγνώρισης από τις δημόσιες διοικήσεις των κρατών-μελών της. Η Κοινωνική Οικονομία είναι μια πραγματικότητα για την Ευρώπη, με 14,5 εκατομμύρια ευρωπαίους πολίτες να απασχολούνται στις οργανώσεις της, οι οποίες εκτείνονται από τη Μεγάλη Βρετανία και τις Σκανδιναβικές χώρες έως τα κράτη της πρώην Ανατολικής Ευρώπης.

Η καθυστερημένη εμφάνιση του τομέα στη χώρα μας προέκυψε από τις ιδιαίτερες συνθήκες του ελληνικού χώρου όπως η ισχυρή παρουσία της οικογένειας και η ισχνή δυναμική του εθελοντισμού. Το πρώτο νομοθετικό πλαίσιο για κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα ψηφίστηκε το 1999, καθιερώνοντας τους ΚΟΙ.Σ.Π.Ε., (Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης) για την εργασιακή ένταξη και τη θεραπεία των ψυχικά πασχόντων ατόμων. Χρειάστηκε να περάσουν 12 χρόνια και η επέλαση μιας βαθιάς και σκληρής οικονομικής κρίσης, η οποία απείλησε και απειλεί τον κοινωνικό ιστό της χώρας, για να προχωρήσει η πολιτική ηγεσία της στη θέσπιση ενός θεσμικού πλαισίου για την κοινωνική συνεταιριστική επιχειρηματικότητα. Ο Ν. 4019/2011 θεσμοθέτησε τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ.) ως φορείς για την ένταξη των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων πληθυσμού, την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας και την κάλυψη συλλογικών αναγκών με στόχο την ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης και συνοχής. Το 2016 το θεσμικό πλαίσιο αναθεωρήθηκε με νέα νομοθετική ρύθμιση, το Ν. 4430/2016, ως αναπροσαρμογή με βάση τα αποτελέσματα της εφαρμογής του προηγούμενου πλαισίου και με στόχο τη δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος ανάπτυξης των φορέων της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Ο ισχύων νόμος, πέραν των ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. ένταξης και συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας, εισάγει τη μορφή των συνεταιρισμών εργαζομένων και ενσωματώνει στους κόλπους της ελληνικής κυβέρνησης ξεχωριστό τμήμα (την Ειδική Γραμματεία Κ.Α.Λ.Ο. του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης)

Είναι πλέον φανερό, ότι η προώθηση του τομέα αποτελεί πολιτική επιλογή, αρκεί οι εξαγγελίες και οι σχεδιασμοί των κρατικών υποστηρικτικών μέτρων και δράσεων να περάσουν από την εν δυνάμει σε εν ενεργεία κατάσταση. Κρίσιμα ζητήματα είναι αυτό της εξασφάλισης της χρηματοδότησης των κοινωνικών επιχειρήσεων και της αναγνωρισιμότητας τους από το σύνολο της κοινωνίας.

Επιπλέον, είναι αναγκαίο να περιοριστούν κατά το δυνατόν οι περιπτώσεις παραγόντων και οργανώσεων, οι οποίες αντιμετωπίζουν την κοινωνική επιχειρηματικότητα κερδοσκοπικά και καιροσκοπικά, με μοναδικό προσανατολισμό την εξασφάλιση επιχορηγήσεων και την εκμετάλλευση του ευνοϊκού ρυθμιστικού πλαισίου.

Κομβικό ρόλο στην ανάπτυξη του τομέα δύναται να διαδραματίσει η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Η σχέση μεταξύ αυτής και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας κρίνεται αμφίδρομη, καθώς τα οφέλη από την στήριξη της δεύτερης διαχέονται σε τοπικό επίπεδο. Έχει ειπωθεί πολλές φορές τα τελευταία χρόνια, ότι η κρίση στην Ελλάδα δεν είναι τόσο οικονομική αλλά κοινωνική, υπό την έννοια ότι η αλλαγή στα οικονομικά δεδομένα οδήγησε στην έκρηξη της ανεργίας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, οδήγησε δηλαδή στην ύπαρξη «βραδυφλεγών βομβών» που απειλούν τα θεμέλια της κοινωνικής συνοχής. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση δεν πρέπει να εξαντλήσει τη δυναμική της αντιμετωπίζοντας τις «βόμβες» αυτές με πρόσκαιρες και παροδικές λύσεις όπως οι παροχές και τα επιδόματα. Έχει καταστεί αναγκαίο πλέον να παρέμβει δραστικά, υποστηρίζοντας τις προσπάθειες της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, γιατί αυτές δίνουν εναλλακτικές προτάσεις για μακροπρόθεσμες λύσεις στα παραπάνω προβλήματα.

Η μελέτη περίπτωσης της παρούσας εργασίας απέδειξε ακριβώς αυτό: την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού με όρους αλληλεγγύης, συνεργατικότητας, ισοτιμίας, προτεραιότητας στον άνθρωπο και τις ανάγκες του. Ψυχικά ασθενείς, πρόσφυγες, πρώην τοξικομανείς αλλά και άτομα που δεν ανήκουν σε καμία ειδική ομάδα πληθυσμού εργάζονται μαζί, εξασφαλίζοντας τα προς το ζην, νιώθοντας ικανοποίηση και ολοκλήρωση από αυτό που κάνουν και αντιμετωπίζοντας τις δυσκολίες και τα προβλήματα με αλληλοϋποστήριξη και επιμονή. Η θεωρητική προσέγγιση της Κοινωνικής Οικονομίας αναφέρει ως οφέλη της στους εμπλεκόμενους και την κοινωνία, τη χειραφετημένη και ασφαλή εργασία, την υψηλή ποιότητα παρεχομένων προϊόντων και υπηρεσιών, το σεβασμό στο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον, την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και φαινομένων αποκλεισμού. Η λειτουργία και η δράση της κοινωνικής επιχείρησης που μελετήθηκε πιστοποιεί, ότι τα παραπάνω οφέλη δεν αποτελούν απλώς θεωρητικές αναζητήσεις αλλά μπορούν να γίνουν πραγματικότητα.

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Αριθμός Διαγράμματος	Τίτλος Διαγράμματος	Σελίδα
1.1	Πρακτικές της Κοινωνικής Οικονομίας στον σύγχρονο κόσμο	4
1.2	Κατηγορίες Οργανώσεων Κοινωνικής Οικονομίας	9
1.3	Η Κοινωνική Οικονομία ως τρίτος πόλος και οι φορείς που την απαρτίζουν	10
2.1	Η εμφάνιση νέων οργανωτικών μορφών: Κοινωνικές Επιχειρήσεις/ Συνεταιρισμοί	14
3.1	Οργανισμοί Κοινωνικής Οικονομίας ανά χώρα (πρώτες 10)	22
4.1	Κατανομή ανά κύρια δραστηριότητα νέων φορέων Κ.Α.Λ.Ο. (έως 29/8/2017)	31

Κατάλογος Πινάκων

Αριθμός Πίνακα	Τίτλος Πίνακα	Σελίδα
2.1	Χαρτογράφηση τομέων δράσης των Κοινωνικών Επιχειρήσεων στην Ευρώπη	18
4.1	Εικόνα του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας έως 31/10/2016	30

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο συνέντευξης προς ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.

- Πως ξεκίνησε η ιδέα ίδρυσης του ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.;
- Πότε ιδρύθηκε και ποιά η κύρια επιδίωξη του;
- Ποιες δραστηριότητες αποτελούν τον κύκλο εργασιών του;
- Από πόσα άτομα αποτελείται και ποια η ιδιότητά τους (μέλη-εργαζόμενοι);
- Ποια η σχέση εργασίας των εργαζομένων με την ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. (π.χ. πλήρους ή μειωμένης απασχόλησης, ορισμένου χρόνου, επιδοτούμενες θέσεις εργασίας κ.τ.λ.);
- Υπάρχει εθελοντική απασχόληση;
- Ποιος είναι ο κύριος «αγοραστής» των υπηρεσιών που προσφέρει ο ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.;
- Ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίσατε τόσο κατά την έναρξη όσο και κατά τη λειτουργία του ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.;
- Ποιοι οι χρηματοδοτικοί πόροι του;
- Υπήρξε συνεργασία με φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και αν ναι σε ποιο επίπεδο;
- Πιστεύετε ότι υπάρχουν περιθώρια ευρείας συνεργασίας με τη Τοπική Αυτοδιοίκηση και αν ναι σε ποιο πλαίσιο;
- Ποιοι οι μελλοντικοί στόχοι του ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.;

Προς εργαζομένους

- Πόσο καιρό εργάζεστε στον ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. και ποια η εμπειρία από την απασχόλησή σας στη συγκεκριμένη επιχείρηση;
- Υπάρχουν διαφορές σε σχέση με προηγούμενες εργασιακές εμπειρίες σας και αν ναι ποιες είναι αυτές;
- Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι προοπτικές σας στον ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.;
- Πως νιώθετε μέσα από τη συμμετοχή σας στον συγκεκριμένο φορέα;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

1. Γεώργιας Κ., «Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρώπη. Ορισμοί, Εμπειρία και Προοπτικές», στο Κ. Γεώργιας (επιμ.) *Κοινωνική Οικονομία - Θεωρία, εμπειρία και προοπτικές*, Αθήνα, 2013
2. Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023, Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, 2017
3. Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Έρευνας για τις Συνεργατικές και Κοινωνικές Επιχειρήσεις, «Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη», τεύχος 4, Λουξεμβούργο, 2013
4. Κασσαβέτης Δ. « Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα», στο Κ. Γεώργιας (επιμ.) *Κοινωνική Οικονομία - Θεωρία, εμπειρία και προοπτικές*, Αθήνα, 2013
5. Κυριακίδου Ο. – Σαλαβού Ε., *Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, Αθήνα, 2014
6. Κώστας Α., *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2014
7. Κώστας Α., «Οργανώσεις της Κοινωνικής Οικονομίας και Κοινωνικές Επιχειρήσεις στην Ελλάδα» στο Κ. Γεώργιας (επιμ.) *Κοινωνική Οικονομία - Θεωρία, εμπειρία και προοπτικές*, Αθήνα, 2013
8. Λιερός Γ., «Υπαρκτός Καινούργιος Κόσμος : Κοινωνική/Αλληλέγγυα και Συνεργατική Οικονομία», Αθήνα, 2012
9. Μητροσύλη Μ., «Μελέτη για τη διαμόρφωση του Θεσμικού και νομικού πλαισίου στην Κοινωνική Οικονομία», Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 2007
10. Μωησίδης Α. – Τσιλίκης Χ, Διαμορφώνοντας τον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα. Προοπτικές και προκλήσεις για τους Καλλικράτειους Δήμους, 4ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο της Επιστημονικής Εταιρείας Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, 2011
11. Νασιούλας Ι., «Η Κοινωνική Οικονομία στην ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης» » στο Κ. Γεώργιας (επιμ.) *Κοινωνική Οικονομία - Θεωρία, εμπειρία και προοπτικές*, Αθήνα, 2013
12. Νικολόπουλος Τ. – Καπογιάννης Δ., «Εισαγωγή στην κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία: Το μετέωρο βήμα μιας δυνατότητας», Αθήνα, 2014
13. Ντούλια Θ., «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα: Μια δυναμική προοπτική ενάντια στην οικονομική κρίση», Αθήνα, 2015
14. Τσιλίκης Χ., «Από τις κοινωνικές υπηρεσίες στις κοινωνικές επιχειρήσεις: ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στην ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων με σκοπό την ένταξη

στην αγορά εργασίας και την κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικών ομάδων»,
Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2016

15. Στραβοσκούφης Θ.-Γεώργιας Κ., «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα» » στο Κ. Γεώργιας (επιμ.) *Κοινωνική Οικονομία - Θεωρία, εμπειρία και προοπτικές*, Αθήνα, 2013

Ξενόγλωσση

1. Dart R., The legitimacy of Social Enterprise, *Nonprofit Management & Leadership*, vol. 14.no4,2004, Wiley Periodicals inc.
2. Harding R., 2004, “Social enterprise. The new economic engine”, London Business School, United Kingdom.
3. Nasioulas Ioannis and Vasileios Mavroeidis, The Social Business Sector in Greece. Systemic Failures and Positive Action Potentials based on strengths of the Hellenic Ministry of Development and Competitiveness, Report #10, GECES, Thessaaloniki, 201
4. Poschke M., «Entrepreneurs out of Necessity»: a Snapshot, IZA DP 4893, April 2010.

Διαδίκτυο

1. Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις» <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles> (τελευταία πρόσβαση 16/3/2018)
2. Γεώργιας Κ. (Α), «Η Ευρωπαϊκή εμπειρία στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας» 3/9/2017, [http://konstantinosgeormas.blogspot.gr/\(τελευταία](http://konstantinosgeormas.blogspot.gr/(τελευταία) πρόσβασης 19/02/2018)
3. Γεώργιας Κ.,(Β) «Χρήσεις και καταχρήσεις της κοινωνικής επιχειρηματικότητας : η Ελληνική περίπτωση» 15/9/2017, <http://konstantinosgeormas.blogspot.gr/> (τελευταία πρόσβαση 10/03/2018)
4. CIRIEC, Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, [http://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_\(τελευταία](http://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_(τελευταία) πρόσβαση 20/02/2018)
5. Defourny J. and Nyssens M., «Defining Social Enterprise, in M. Nyssens, *Social Enterprise: At the crossroads of market, public policies and civil society*», Routledge, London and New York,2006

- https://www.researchgate.net/publication/277151275_Defining_Social_Enterprise
(τελευταία πρόσβαση 15/02/2018)
6. European Commission, Social Enterprises http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_el (τελευταία πρόσβαση 13/02/2018)
 7. Εφημερίδα Αυγή, <http://www.avgi.gr/article/10951/8370753/r-antonopoulou-40-nea-koinonika-syneta> (τελευταία πρόσβαση 15/02/2018)
 8. OECD, https://www.oecd.org/cfe/leed/Social%20entrepreneurship%20policy%20brief%20EN_FINAL.pdf (τελευταία πρόσβαση 14/02/2018)
 9. Νασσιούλας Ι. «Ο νόμος για την κοινωνική οικονομία..» <https://aristeia.online/archives/7373>
(τελευταία πρόσβαση 15/03/2018).
 10. Π.Ο.ΚΟΙ.Σ.Π.Ε, <http://pokoispe.gr/>, τελευταία πρόσβαση 25/2/2017.

Νομοθεσία

- N. 2716/1999 (ΦΕΚ Α 96/1999)
- N. 4019/2011 (ΦΕΚ Α 216/2011)
- N. 4430/2016 (ΦΕΚ Α 205/2016)